

blad voor erfgoedliefhebbers

nr. 3 ~ september 2021

ZEEUWS ERFGOED

INHOUD

- 4 Landschap in Zeeuwse verhalen
- 8 Zeeuwse musea in hun nopjes met MuseumTV
- 10 Betekenis geven aan erfgoed
- 13 Grensverhalen | 6
De tweeling van Overslag
- 16 Trots op mijn monument
Ontspannen in een voormalige kerk
- 20 Een Fenomeen in Veere:
Hendrik Willem van Loon
- 22 Souvenirs geïnspireerd
op het Zeeuwse Erfgoed
- 24 Erfgoedvrijwilliger.nl
- 26 Masterclass knip- en snijvoegen
- 27 ERFGOEDallerlei
- 31 Het pareltje uit mijn museum
De prikklok
- 32 MOnuMENTaal

COLOFON

Zeeuws Erfgoed - blad voor erfgoedliefhebbers is een uitgave van Erfgoed Zeeland en verschijnt vier keer per jaar (ISSN 1570-5005). Erfgoed Zeeland is het centrale aanspreekpunt voor het erfgoed in Zeeland. De activiteiten van Erfgoed Zeeland worden onder andere mogelijk gemaakt door de Provincie Zeeland.

Redactie Erfgoed Zeeland

Illustraties Erfgoed Zeeland, tenzij anders vermeld

Looierssingel 2

+31 (0)118 670 870

Postbus 49

info@erfgoedzeeland.nl

4330 AA Middelburg

www.erfgoedzeeland.nl

Volg ons

Steun ons Erfgoed Zeeland staat voor het beschermen, benutten en beleven van erfgoed. Samen met de vele andere erfgoedorganisaties in Zeeland richten wij ons op een goed functionerende erfgoedzorg. Dit met de steun van onze donateurs. Donateur worden kan al voor 17,50 euro per jaar. Meer weten? Kijk op erfgoedzeeland.nl/steun-ons.

Reacties en ledenadministratie Reacties en wijzigingen graag digitaal via zeeuws erfgoed@erfgoedzeeland.nl of via de postbus.

Opmaak decreet | **Druk** Meulenberg Media, Middelburg

Auteursrecht Het auteursrecht van *Zeeuws Erfgoed* (gehele uitgave) berust bij Erfgoed Zeeland; van externe bijdragen bij de auteurs. Gehele of gedeeltelijke overname of publicatie van artikelen is uitsluitend toegestaan met bronvermelding na toestemming van Erfgoed Zeeland en de rechthebbende(n).

Erfgoed Zeeland streeft er met de uiterste zorgvuldigheid naar om voorafgaand aan het moment van publicatie contact op te nemen met de rechthebbende(n). Mochten personen of instanties als rechthebbende(n) alsnog niet benaderd zijn, dan kunnen zij hiervoor contact opnemen met de redactie. Erfgoed Zeeland kan op geen enkele wijze aansprakelijk worden gesteld voor door derden aangeleverd beeldmateriaal waarop auteursrecht berust.

Aan dit nummer droegen bij John Akkermans, Elma Berman, Saskia Buitenkamp, Jeanine Dekker, Marinus van Dintel, Johan Francke, David Koren, Digna Kosse, Gitta Luiten, Nicolette van Neste, Daniëlle Otten, Wim Scholten, Veronique De Tier, Truus Trimpe Burger-Mekking, Tammy Verdonk, Janneke de Wit en Bert Zandvoort.

Foto omslag Zwaakse Weel | foto Ton Stanowicki, beeldbank.zeeland.nl.

De eerste uitgave van *Zeeuws Erfgoed* verscheen in 2002 en sindsdien verzorgde Wim Scholten het voorwoord. Later kwamen daar zijn bijdragen over bekend en onbekend erfgoed in de provincie bij. Wim nam op 1 augustus afscheid als directeur.

De bijdragen bestonden uit een foto met bijschrift waaruit treffend de persoonlijke betrokkenheid van Wim voor het erfgoed in Zeeland naar voren kwam. Ze gingen over voorwerpen, gebouwen en plekken met een verhaal. Het leverde mooie verbindingen op van het verleden naar het heden. We vroegen Wim om voor *Zeeuws Erfgoed* nog eenmaal zo'n foto met bijschrift aan te leveren en terug te kijken op zijn werkzaamheden in de Zeeuwse erfgoedsector.

De komende tijd spelen er interessante ontwikkelingen op erfgoedgebied. In het ontwerp van de Zeeuwse Omgevingsvisie heeft het erfgoed en in bredere zin ook de cultuur een goede plek gekregen. Provinciale Staten zullen nog dit jaar de Omgevingsvisie vaststellen. In het verlengde daarvan wordt nagedacht over de totstandkoming van een provinciale erfgoedvisie. Dat creëert de mogelijkheid van een integrale benadering en een inspirerende samenhang van het materiele en het immateriële erfgoed. Zeker in combinatie met de provinciale *Ontwikkelagenda Cultuurland 2022-2024*. Die richt zich op de intrinsieke

waarde van cultuur, op vernieuwing en verbreding, en op een toekomstbestendige Zeeuwse culturele infrastructuur. Erfgoed Zeeland is een van de dragende instellingen in het Zeeuwse culturele veld en vanuit die positie leveren we graag, samen met alle andere betrokken partijen, onze bijdrage aan het realiseren van de provinciale doelstellingen.

Erfgoed is verrassend en divers en heeft impact in alle geledingen van de samenleving. Lees bijvoorbeeld de artikelen over volkscultuur in relatie tot natuur en landschap, de grensverhalen, de placemarkers, de erfgoedvrijwilliger en natuurlijk de rubriek *Trots op mijn monument*.

Op 11 september is het weer Open Monumentendag bij Erfgoed Zeeland. Het is een mooie gelegenheid om niet alleen het gebouw te bekijken en activiteiten te ondernemen, maar ook om de medewerkers te ontmoeten en je bij te laten praten over nieuwe initiatieven. Het lijkt me leuk om je dan te zien.

Gitta Luiten, directeur a.i.

Afbeelding

Eenmaal buiten gebruik is de mestpit vaak de plaats waar afval wordt gedumpt en begraven. Dat was ook zo op ons 'Hof'. Bij het uitruimen stootten we op een plat stuk hardsteen. Voorzichtig groeven we het uit en kijk: een gave geselsteen! Zo'n geselsteen werd tot in het begin van de twintigste eeuw gebruikt om handmatig graan te dorsen. Door het graan tegen de steen te slaan, te geselen als het ware, kwamen de korrels los. Erfgoed is soms dichterbij dan je denkt.

Landschap in Zeeuwse verhalen

Themajaar
Ode aan het Nederlandse Landschap

Afbeelding

In verhalen waren mensen soms gedoemd om urenlang doelloos rond te lopen. Landweg bij Yerseke | foto Eddy Westveer, beeldbank. zeeland.nl.

“Over hagen en bossen - vort!” Met deze spreuk overbrugde Pieter de Plaa in één klap een afstand die hem anders twee uur lopen had gekost. De negentiende-eeuwse wonderdokter uit Meliskerke stond bekend om zijn magische krachten en ried de spreuk ook anderen aan om zich in één tel van de ene plek naar de andere te verplaatsen. Een man uit Oostkapelle, die zich bij de dokter had vervoegd om een drankje voor zijn zieke echtgenote op te halen, verliet het huis van De Plaa met het prevelen van het licht van het origineel afwijkende “Deur aegen en bossen” en stond in een ommezien met een gezicht vol bloed en schrammen bij de bedstee waar zijn zieke vrouw in lag.

Het landschap speelt in de Zeeuwse verhaal-cultuur op allerlei manieren een rol.

Overgeleverde verhalen kunnen ons inzicht verschaffen in de immateriële cultuur van het Zeeuwse platteland in de negentiende eeuw. Ze vertellen ons over de manier waarop de plattelandsbewoners zich tot hun omgeving verhielden. Hoe ervoer men het landschap? Hoe keek men naar de natuur? Waren er elementen in het landschap waaraan men een speciale betekenis hechtte? Het is een interessant onderzoeksterrein dat voor Zeeland nauwelijks ontgonnen is.

Sporen van toverij

Het was een van de vragen die de Middelburgse arts dr. J.C. de Man in 1859 opnam in zijn enquête over het voorkomen van bijgeloof op het Zeeuwse platteland. “Meent de landman op zijn akker wel eens sporen van tooverij te ontdekken?” In meer vragen op zijn lijst speelde het landschap een rol. Koestert men vrees voor kerkhoven? Welke gedachten leefden er over het rondzwerven en het verschijnen van doden? Zijn er huizen of plaatsen die men bijzonder schuwt, omdat het

Afbeelding

Aan dijken hechtten zich tal van volksverhalen. Omgeving Geersdijk | foto Ben Seelt, beeldbank.zeeland.nl

er spookt of onveilig is? En voor de mensen die vlakbij het strand woonden: hoe denkt men dan bij u over zeespoken, wat verhaalt men van lijken die aanspoelen?

“Ongedoopte gestorvenen doemen op als dwaallicht”

De reacties op De Mans enquête lichten een tipje van de sluier op over de wijze waarop het landschap in de denkwereld van de Zeeuwse plattelandsbevolking een rol speelde. Degenen die de antwoorden instuurden, behoorden tot een specifieke laag van de plattelandsbevolking. Ze waren hoofd der school, heel- en vroedmeester of predikant. Hun antwoorden gaven hún waarneming weer en kunnen dus door hun eigen blik gekleurd zijn. De insteek van onderzoeker De Man was evenmin zonder vooringenomenheid. Zijn bedoeling was om met de enquête “het kwaad in de maatschappij te peilen”. Niettemin laten de resultaten van het onderzoek het toe om eens te verkennen welke plaats landschappelijke elementen innamen in de wijze waarop de Zeeuwse plattelandsbevolking in de negentiende eeuw de wereld ervaarde. Daarbij betrek ik ook een aantal volksverhalen.

Dolen

Het landschap komt uit de bronnen hoofdzakelijk naar voren als decor. In tijden waarin men zich veelal te voet verplaatste, werden verhalen opgetekend over vervreemdende situaties waarbij het landschap een soort gevangenis werd waaruit men niet kon ontsnappen. Sommigen werden door een magische kracht gedwongen om uren stil te blijven staan. En in het nachtelijk duister - van lichtvervuiling was toen bepaald nog geen sprake - raakte iemand eenvoudig de weg kwijt en was hij of zij gedoemd om urenlang door de landerijen te dolen. Wie geluk had, zag de sloot voor zich opdoemen en trof een plank om hem over te steken. Wie pech had, liep regelrecht het water in. Het verlies aan oriëntatie werd in deze gevallen toegeschreven aan tovenarij.

Stalkaarsen, heksenkringen en graancirkels

Merkwaardige fenomenen in het landschap konden een bron van raadsels zijn, waarvoor een verklaring werd gezocht. Zo werden aan ‘vliedbergen’ verschillende betekenissen toegedicht. Verhalen over dwaallichten, in Zeeland ook wel stalkaarsen genoemd, zijn voor deze provincie niet heel talrijk, maar er werd over gerept met betrekking tot de drassige streken

Afbeelding

Een landschap kan vol betekenisvolle elementen zitten | foto Ben Seelt, beeldbank.zeeland.nl

van Oost-Zeeuws-Vlaanderen. Volgens De Mans zegsman hechtte men daar een bijzondere betekenis aan dwaallichten; men geloofde dat ongedoopte gestorvenen als dwaallicht verschenen.

Plekken waar het gras anders groeide, zag men voor heksenkringen aan. Wie vanuit Vrouwenpolder het pad naar Fort Den Haak volgde en halverwege rechtsaf sloeg, de duinen op, kwam bij zo'n heksenwei, waarin twee cirkels waren met groener en langer gras. Daar dansten 's nachts, zo zei men, de heksen, hand in hand, precies op de groene kringen. Ook bij Renesse werden in weilanden heksenkringen gevonden, maar daar dansten de heksen juist op het platgetreden gras om de cirkels heen.

“Een slagersblok met kapmes op de dijk bij het ‘Sluusje’ van Hoek”

De verhalen over heksenkringen doen denken aan de graancirkels, die in Zeeland voor het eerst in 1994 verschenen, bij onder meer Zierikzee, Serooskerke en Bruinisse. Voor het fenomeen werden uiteenlopende verklaringen aangedragen; veel gehoord was dat buitenaardse wezens of aardstralen ze hadden veroorzaakt.

Plekken om bang van te worden

Tallose sagen spelen zich af op een concrete plek, aantoonbaar in het landschap. Daar hechtte zich een verhaal aan, de plek werd als het ware met betekenis geladen. Zo werd van het ‘Sluusje’ bij Hoek verteld dat er 's avonds op de dijk een groot slagersblok stond met een kapmes er half ingeslagen. Liever nam men een omweg van een half uur dan in het donker langs het Sluusje te gaan. Dijken werden vaker genoemd als plaatsen waar vreemde dingen gebeurden. Op de oude zeedijk bij Philippine werd een merkwaardig wezen gespot, een soort kleine buffel met een bult en horens. Op de zeedijk in de gemeente Ossensisse wandelde 's nachts met grote regelmaat een witte dame, die in het volksgeloof algemeen werd aanzien voor een dode die tot leven was gekomen.

Ook kerkhoven stonden in een kwade reuk. Zelfs al werden ze overdag druk belopen, omdat er paden overheen liepen of kinderen er speelden, 's avonds veranderden ze in plaatsen die men liever meed, uit angst dat de doden als geestverschijningen uit hun graven zouden komen. Ook ruïnes, restanten van oude vestingwerken en kastelen waren een rijke voedingsbodem voor verhalen en bijgeloof. Aan het kasteel van Haamstede verbond zich bijvoorbeeld een sage over een spookpaard. En rond overblijfselen van keldergewelven sponnen zich verhalen rond onderaardse gangen.

Afbeelding

Weilanden spelen een belangrijke rol in volksverhalen. Omgeving 's-Gravenpolder | foto Ben Seelt, beeldbank.zeeland.nl.

Water

Aan de zee werd een rol toebedeeld in het barensproces. Het getij zou daarop invloed hebben, al is de werking in verschillende gebieden anders. Stilstaand water, in sloten en poelen bijvoorbeeld, is eveneens aanwezig in volksverhalen, maar dan als de te mijden plek, waar Jan Haak (een kinderschrik) kinderen in het water probeerde te trekken. Van eenzelfde orde is de 'teênensnaier'. Deze korengeest sneed de tenen af van kinderen die door het hoge graan liepen. Een verhaal dat werd ingezet om kinderen ervan te weerhouden over akkers te lopen waar zij onvermijdelijk gewassen zouden vertrappen.

Akkers en weilanden

Van het door boeren benutte land stonden weilanden opvallend vaak in een kwaad daglicht. Een enkele keer speelt een verhaal zich af op de vruchtbare akkers, waar men bijvoorbeeld op onverklaarbare wijze tijdens het werken steeds met kluiten werd bekogeld, of waar de Ossaert (een kwelgeest) zich voor een ploeg liet spannen. Dat laatste overigens zonder succes, de ploegvoren keerden zich achter zijn rug allemaal weer om. De kwelgeest verhinderde dus dat het land productief benut kon worden. Maar meestal waren juist weilanden het toneel voor volksverhalen, de vaak lager gelegen gronden die in de winter ook

nog eens nat en nagenoeg onbegaanbaar waren, en in alle opzichten daarom minder waardevol voor een boer. Dit onderscheid kan geen toeval zijn.

Een ode aan het landschap werd er in de verhaalcultuur op het negentiende-eeuwse platteland niet gebracht; het landschap is eerder het decor voor angstaanjagende gebeurtenissen en de verhalen zelf dienen veelal om daar greep op te krijgen. Verder onderzoek is noodzakelijk om deze en andere aspecten van de immateriële relatie tussen mens en landschap bloot te leggen. Verhalen zijn daarbij een belangrijke bron van informatie over hoe mensen zich tot hun omgeving verhouden en welke ontwikkelingen zich daarin in de loop van de tijd hebben voorgedaan.

Jeanine Dekker

Belangrijkste literatuur

- Willem de Blécourt e.a., *Verhalen van stad en streek, sagen en legenden in Nederland*, Amsterdam 2010.
- Marco Evenhuis, *De mooiste Zeeuwse mythen en sagen*, Hoevelaken 2005.
- Jan J.B. Kuipers, *Dwaallichten in de Delta: volksverhalen, schedels en schatten en andere wetens- en merkwaardigheden uit het Zeeuwse*, Goes 1988.
- P.J. Meertens, *Een Zeeuwse volkskundige enquête uit 1860*, Amsterdam 1961.
- J. Vader, Walcherse tovenaars en wonderdokters, in: *Neerlands volksleven* 15 (1965) nr. 1, 114-121.
- Joh. de Vries, *Het spookte in Zeeuwisch-Vlaanderen, volksverhalen*, Terneuzen 1971.

www.zeeuwseankers.nl

Zeeuwse musea in hun nopjes met MuseumTV

museum ▶ tv

Na een succesvolle eerste ronde in 2020 sluiten dit jaar wederom tien musea aan bij het landelijke digitale videoplatform MuseumTV. Daarmee zetten de musea zich in de kijker bij een breed publiek en laten zij hun locatie en collecties in beeld brengen door professionele Zeeuwse filmmakers.

Met bijdragen van de Provincie Zeeland, VSB-fonds, Prins Bernhard Cultuurfonds, Cultuurfonds Zeelandia en gemeenten is geïnvesteerd in hoogwaardige promofilms, minidocumentaires, 'art bites' (korte video's) voor de jongere doelgroep en kennisoverdracht over digitale marketing. Het is een samenwerkingsproject van de Vereniging Zeeuwse Musea, Erfgoed Zeeland en MuseumTV. Wat betekent dit project voor de musea en hoe is het verlopen? We spraken enkele betrokken museumvrijwilligers.

Afbeelding
Dronebeeld van
Museum Het Bolwerk in
IJzendijke.

Museum het Bolwerk: **"Daar wil je naartoe!"**

Monique de Vriend van Museum Het Bolwerk in IJzendijke is enorm onder de indruk van de minidocumentaire. "Je hebt echt het gevoel dat iedereen die film moet zien", vertelt ze. "Filmmaker Klaas van de Ketterij begreep ook heel goed wat wij graag wilden. Het zijn echt professionals en dat kun je duidelijk zien. Ze hebben heel mooi overgebracht wat er in Museum Het Bolwerk te zien is. Ook het filmen met een drone brengt heel goed de vestingwerken in beeld. Dat wat er buiten te zien is in het landschap, vertellen we in het museum. We timmeren hard aan de weg om meer bekendheid te krijgen en we denken echt dat deze

films helpen om meer publiek te krijgen. We horen heel vaak dat mensen niet weten dat wij er zijn. We zitten niet op een doorgaande route, maar echt in het binnenland. Hiermee hopen we dat mensen op voorhand al zien dat wij zo'n mooi museum hebben en er naartoe willen."

Historische Werf C.A. Meerman: **"De juiste intentie, ook voor jongeren"**

Peter Stok van Historische Werf C.A. Meerman in Arnhem vertelt dat hij net de 'art bite', het extra filmpje gericht op jongeren, heeft gezien. "Ik moet zeggen dat dat wel heel fris is. Ze hebben ons museum naar volle tevredenheid in beeld gebracht. Er zijn dronebeelden gemaakt, korte shots van de hoogaarden, een lintzaag die draait... Ik heb de intro en afsluiting voor de film gedaan, maar dat moest wel zes of zeven keer over. De ene keer blokkeerde ik, dan husselde ik dingen door elkaar, de keer daarop stotterde ik. Terwijl ik best kan kletsen!"

Stok heeft veel contact gehad met MuseumTV om het proces goed voor te bereiden. De werf heeft mee kunnen denken over het script en had voldoende ruimte om aanpassingen te doen. "De film is met de juiste intentie gemaakt", vertelt hij. "Ik ben heel enthousiast over de samenwerking met MuseumTV, de Arnhemse regisseur Klaas van de Ketterij en Erfgoed Zeeland." "In het kennistraceet werken we toe naar een concreet communicatieplan (in stappen)", vervolgt Stok. "Je krijgt tips en leert wat voor een vlucht sociale media hebben genomen in het attent

maken van mensen op een museum. Vrijwel iedereen oriënteert zich online voordat men een bezoek brengt. Professioneel beeldmateriaal is

Afbeelding
Opnames van
MuseumTV bij Museum
De Meestooft in Sint-
Annaland | fotograaf
Arie de Vliet.

belangrijk in je promotie. Dit project stimuleert onze vrijwilligers om serieuzer met onze communicatie om te gaan. Sinds een paar maanden is er iemand van 27 jaar die onze website beheert. Hopelijk komen er meer jonge vrijwilligers die onze communicatie naar buiten kunnen versterken."

Museum De Meestooft: **"Heel nuttig en goed"**

Voor Rianne Verhees van Museum De Meestooft was het hele proces heel nuttig en goed. "Ons museum heeft negen onderwerpen en iedereen vindt zijn/haar eigen onderwerp heel belangrijk. Het was moeilijk om te schrappen. We hebben toen besloten om per doelgroep een onderwerp te kiezen. Aan kinderen tot 12 jaar wilden we de schoolklas laten zien. Voor de leeftijd 12 tot 30 laten we de escaperoom via een 'art bite' zien en in de langere film de ambachtenschuur. Bij deze doelgroep is de nadruk gelegd op het thema techniek en beroepskeuze. Voor de leeftijd 30 tot 60 jaar laten we keramiek zien. Dat is minder oud en stoffig en geeft een moderner beeld van ons museum. Het verhaal wordt gedaan door een Thoolse kunstenaar, wellicht kunnen we hem bij het museum betrokken houden. Als laatste laten we de doelgroep 60-plussers de Noorse woning zien. Onze voorzitter doet het welkomstwoord in Thoolse dracht."

De draaidag is heel goed verlopen, vindt Verhees. "We waren wel zenuwachtig, maar de regisseur stelde ons heel erg op ons gemak", vertelt ze. "MuseumTV is een heel leuk project. Het is ook een mooie prikkel voor onszelf, om opnieuw na te denken over ons verhaal. Met welke slogan treden wij naar buiten? Hoe kun je mensen aansporen om bij ons op bezoek te komen? Het kennistrail met workshops geeft daar ook input voor. We hopen dat we hiermee veel meer bezoekers gaan trekken. Af en toe krijgen we nieuwe vrijwilligers die spontaan komen binnenlopen. Dat zal komen door de aandacht die er is op sociale media en in de krant."

OosterscheldeMuseum: **"Geen oester door de keel"**

Adri Boone van het OosterscheldeMuseum in Yerseke heeft zich rotgelachen om de opnames van de drie dames voor de 'art bite'. "Ze filmde het proeven van oesters, maar ze konden geen enkele oester door hun keel krijgen! Er moet veel in geknipt zijn. Bij mij was het shot in een keer goed. Ik lust graag oesters. Het is het lekkerste product wat er is!"

Museumboerderij Goemanszorg: **"Andere uitstraling door jonge meiden"**

Anita de Munnik van Museumboerderij Goemanszorg in Dreischor was ook zeer te spreken over de 'art bite'. "Die jonge meiden geven meteen een hele andere uitstraling dan wat wij zelf kunnen neerzetten", laat ze weten. "Voor Goemanszorg is het lastig om wat jonger publiek te trekken. Met het filmmateriaal dat we nu hebben, kunnen we verschillende doelgroepen aanspreken en dat is hartstikke goed. Ik zou bijna zeggen voor de volgende musea die intekenen voor MuseumTV: stimuleer dat er een paar jongeren meekomen. Dat is echt heel leuk! We gaan de beelden ook tonen in ons museum-café, want ons probleem is dat veel mensen alleen voor het café komen. Hiermee hopen we ze te verleiden om ook ons museum te bezoeken."

Janneke de Wit

Kijk voor de musea waar MuseumTV in Zeeland al is geweest op:
www.museumtv.nl/provincie/zeeland
of download de MuseumTV App.

Voor Ziggo en KPN abonnees zit de MuseumTV App standaard op de tv.

Betekenis geven aan erfgoed

Wim Scholten kwam eind 1987 naar Zeeland om invulling te geven aan het provinciaal museumconsulentschap. In 2000 werkte hij aan een inhoudelijk kader voor de nieuw op te richten Stichting Cultureel Erfgoed Zeeland waarvan hij in 2003 directeur werd.

We kijken terug op de ruim 33 jaar werkzaamheid van Wim in de Zeeuwse erfgoedsector. Welke momenten in het bijzonder zijn hem bijgebleven en waar kijkt hij met plezier op terug?

Afbeelding
Opening van het Zeeuwse museumjaar tijdens de nieuwjaarsreceptie van de Provincie Zeeland, 9 januari 1988.

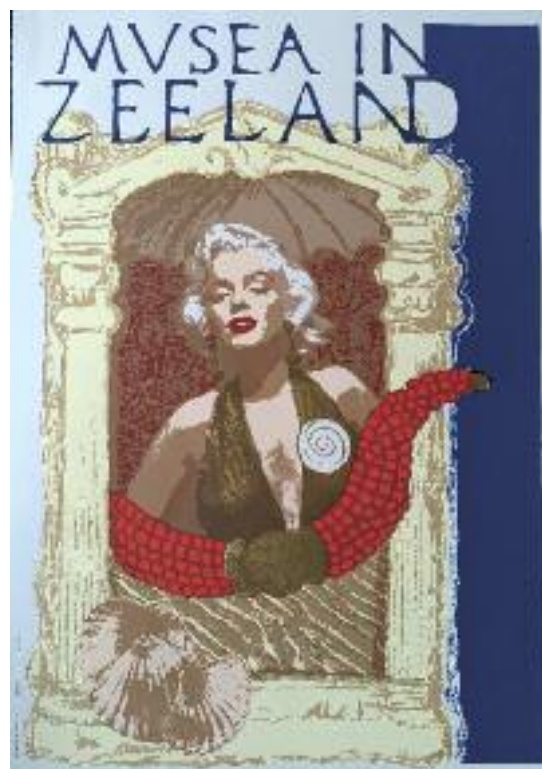
Met een vlag naar de commissaris

Wim werkte in het Rijksmuseum, maar wilde met zijn vrouw (een Zeeuwse) graag naar Zeeland. Eind 1987 deed zich de mogelijkheid voor. De Provincie zocht een provinciaal museumconsulent met als belangrijkste taak het ondersteunen van de Zeeuwse musea en het bevorderen van de onderlinge samenwerking. Verder was 1988 het landelijke Museumjaar en voor Zeeland moesten er activiteiten worden bedacht en georganiseerd. Tijdens de nieuwjaarsreceptie van 9 januari 1988 overhandigde Wim een grote vlag aan de toenmalige commissaris van de koningin. "Die nieuwjaarsreceptie was toen nog een plechtig gebeuren, met de commissaris in jacquet. Zelf had ik voor de gelegenheid een stropdas aangeschaft. Met dolfjntjes. Ik worstelde me door de menigte met die vlag op een lange stok en overhandigde die aan de enigszins verbouwvereerde commissaris. Het Museumjaar in Zeeland was geopend." In dat jaar ontplooidde hij samen met de Federatie van Zeeuwse Musea en Oudheidkamers (later de

Vereniging Zeeuwse Musea) tal van initiatieven. Er verscheen een informatieblad voor musea in Zeeland (Muzeeade) en een museumfolder, er kwam een reizende tentoonstelling met topstukken van alle Zeeuwse musea en er werd een Zeeuwse Museumfietstocht van 245 kilometer georganiseerd met onder andere Jan Janssen en Keetie van Oosten-Hage.

Marilyn als Zeeuwse meisje

De eerste Zeeland Cultuurmaand, voorloper van het Zeeland Nazomerfestival, was in 1990. Voor de musea was dat een goede mogelijkheid voor promotie en seizoensverlenging. Wim deed mee aan de voorbereidingen en samen met Jack van Aspert, beleidsambtenaar cultuur van de Provincie, leidde dit tot een opdracht aan Iris de Leeuw om een zeefdruk te maken. Het werd Marilyn als Zeeuws meisje in het frame van een Nehalennia-steen. Het eerste exemplaar is uitgereikt aan toenmalig minister Brinkman van WVC.

Afbeelding rechts
Marilyn Monroe als hedendaagse Nehalennia. Zeefdruk van Iris de Leeuw, gemaakt ter gelegenheid van de eerste Zeeland Cultuurmaand in 1990.

Afbeelding

Opening van de tentoonstelling Door Ons Gedaen in Huis ten Bosch Art Museum, Nagasaki op 14 december 2009. In het midden staatssecretaris van Economische Zaken Frans Timmermans.

"Het bijzondere was dat de hele oplage handmatig, in zeefdruk is geproduceerd. Ik zie Iris nog in haar atelier de zeven hanteren. Monnikenwerk, maar met een prachtig resultaat."

De Opvreter en Door Ons Gedaen

Het museumconsulentschap ontwikkelde zich verder. Er kwamen meer middelen beschikbaar en dat zorgde weer voor meer initiatieven en projecten. Wim noemt er twee waaraan hij goede herinneringen heeft: *De Opvreter* en *Door Ons Gedaen*.

De Opvreter was een meerjarig educatief project waaraan op jaarbasis gemiddeld 150 basisscholen met ruim 14.000 leerlingen meededen. Zij bezochten musea, werkten met bewaarkisten en konden meedoen aan een theatershow. Het Opvreter T-shirt dat leerlingen met hun museumbezoek konden verdienen is nu een collector's item.

Door Ons Gedaen leidde in 2000 tot de grootste merklap ter wereld. Het was een vervolg op een behoudsproject over ingelijst textiel en een publicatie over de Zeeuwse merk- en stoplappen. Het jaar 2000 was uitgeroepen tot het Jaar van het Textiel. Wim herinnert zich nog de verbazing, maar ook het enthousiasme toen hij bij een museum-bijeenkomst uitriep: "Weet je wat, we maken gewoon de grootste merklap ter wereld!"

Het leidde tot een participatieproject pur sang. In totaal 243 Zeeuwen borduurden hun leven en leefomgeving in de vorm van een merklap. Het leidde tot een ruim 125 meter lange merklap met in kruissteek een bijzonder beeld van Zeeland anno 2000.

Bundeling van krachten

Door Ons Gedaen liep mee in het activiteitenprogramma van de per 1 april 2001 opgerichte Stichting Cultureel Erfgoed Zeeland (SCEZ). De merklap was te zien tot ver in het buitenland (Bayeux in Frankrijk, Nagasaki in Japan).

Wim vertelt hoe hij in 2000 op verzoek van de Provincie een inhoudelijk kader voor de nieuwe stichting opstelde. Hij vond het een inspirerende opdracht. Uitgangspunt was het behoud, het beheer, de toegankelijkheid, het onderzoek en de ontsluiting van het cultureel erfgoed van Zeeland. Er moest een bundeling van krachten komen. Bij de start bestond die uit de Monumentenwacht Zeeland, het Provinciaal Archeologisch Centrum Zeeland, het Bureau Provinciaal Museumconsulent Zeeland, de consulent regionale geschied-beoefening Zeeland, en nieuwe disciplines als behoud, erfgoededucatie en streektaalen. Dat laatste was een sterk punt volgens Wim omdat het een bredere dimensie aan het erfgoedbeleid gaf. Nieuwe disciplines en taken zijn er ook later nog bijgekomen. Wim noemt het steunpunt Monumenten en Archeologie, cultuurhistorie, volkscultuur en de ondersteuning van vrijwilligersorganisaties. Het was voor Wim een prettige uitdaging om die allemaal in Erfgoed Zeeland te integreren.

Huisvesting

De huisvesting van Erfgoed Zeeland was in 2001 nog wel een dingetje. "We begonnen op vijf locaties en dat is niet fijn als je een organisatie opbouwt. Bovendien waren de voorzieningen op die plekken ook niet allemaal even goed. Aan de andere kant kwam daardoor ook een beetje de

Afbeelding links

Het monument voor de verdronken dorpen op de Oosterscheldedijk bij Colijnsplaat. In 2009 gerealiseerd naar ontwerp van Lydia Schouten.

Afbeelding rechts

Presentatie van de nieuw naam, website en huisstijl op 17 januari 2019. De garage van Het Schuitvlot was omgebouwd tot een sfeervolle feestzaal.

pioniersgeest over ons. Het leerde ons creatief en vasthoudend te zijn."

Geleidelijk verbeterde de situatie en in 2013 kon de ideale situatie worden gerealiseerd: huisvesting van alle medewerkers en faciliteiten voor alle diensten van Erfgoed Zeeland onder één dak. Wim wisselde de voormalige bruidssuite van het herbestemde Middelburgse hotel De Burg als werkplek in voor de voormalige alarmcentrale van de gemeentelijke brandweer. Over beide werkplekken kon hij bezoekers een mooi verhaal vertellen.

Wim noemt verder projecten als het Jaar van de Boerderij, Kerk, Krimp en Kans, Geschiedenis-zeeland.nl, Zeeuwse Ankers, In 't Zeëuws, het Jaar van het Zeeuws Slavernijverleden, het Duurzaam Monumentenpaspoort, de Canon van Zeeland en het Jaar van het Religieus Erfgoed. De kracht van die projecten zat voor Wim vooral in de samenwerking met partijen binnen en buiten de erfgoed-sector. Dat zorgde voor een breed draagvlak. Eén stokpaardje wil hij in dat kader nog wel kwijt: het laten zien van de samenhang van erfgoed, natuur en landschap en de grote waarde daarvan voor het wonen, werken en recreëren in Zeeland.

Verdronken dorpen en meer

Vanaf 2001 is er gewerkt aan structurering van de basistaken zoals advisering, ondersteuning, informatieverschaffing, deskundigheidsbevordering, inspecteren van monumenten en depotbeheer. Er zijn daarnaast projecten gerealiseerd. Dat ging op verzoek of inspelend op kansen. Het eerste project dat Erfgoed Zeeland in 2001 meekreeg herinnert Wim zich nog goed. Het betrof een verzoek van de Provincie voor de oprichting van een monument voor de Verdronken

Dorpen.

Wim zag dat als een goede mogelijkheid om de aandacht voor de verdronken geschiedenis van Zeeland onder de aandacht van een breed publiek te brengen. Dat is gelukt. Er kwamen naast het monument op de dijk bij Colijnsplaat ook tentoonstellingen, theatervoorstellingen en publicaties.

In verbinding

Een mooi moment voor Wim was op 17 januari 2019 toen de nieuwe naam, huisstijl en website werden gepresenteerd. SCEZ werd Erfgoed Zeeland. Het was het feestelijke slotstuk van een jaar lang nadenken over de positie van erfgoed en Erfgoed Zeeland in de Zeeuwse samenleving en hoe je die het beste zichtbaar kunt maken. Daar is als centraal motief 'verbinding' uitgekomen: verbinding tussen mensen, organisaties en overheden die net als Erfgoed Zeeland te maken hebben met erfgoed. Wim vindt dat treffend verbeeld in het rode golfje dat als verbindingsstreepje een centrale plek in het logo van Erfgoed Zeeland inneemt.

Betekenis

Het samen met anderen betekenis geven aan erfgoed is een belangrijke drijfveer in het werk van Wim geweest. "Mijn inspiratie en voldoening haalde ik uit het bouwen van nieuwe structuren, het ontwikkelen van nieuwe initiatieven en het samenwerken met gedreven medewerkers en vrijwilligers", aldus Wim.

Afbeelding onder

Museumconsulent in ruste.

De tweeling van Overslag

Afbeelding

Een unicum in Nederland: nergens staan er twee grenspalen zo dicht op elkaar als hier aan de Dorpsstraat in Overslag | foto's David Koren.

Een van de meest bijzondere grensdorpen in Zeeuws-Vlaanderen is het kleine Overslag. Dit relatief geïsoleerde dorp ligt aan weerszijden van de grens en heeft een veelheid aan grensrelicten, zoals de Oostenrijkse grenspalen (zie *Grensverhalen* 5) en een douanekantoor. Maar vooral bijzonder zijn de twee dicht op elkaar staande 1843-grenspalen, de zogenaamde 'tweeling van Overslag'.

Met ongeveer 250 inwoners vormde Overslag tot 1970 de kleinste zelfstandige gemeente van Nederland. Het dorp was dan ook jarenlang de snelste gemeente bij het doorgeven van verkiezingsuitslagen, sneller dan Renswoude of Schiermonnikoog die tegenwoordig om deze 'eer' strijden. Het bestond uit niet meer dan een (half) dorp en een drietal polders: de Overslagpolder (1672), de Varemépolder (1698) en de Moerbekepolder (1699). In het genoemde jaar werd het opgenomen in de gemeente Axel, dat op zijn beurt in 2003 werd opgenomen in de nieuwe en huidige gemeente Terneuzen. Het Belgische deel van het dorp is met 600 inwoners aanmerkelijk groter en behoort tot de gemeente Wachetebeke in de provincie Oost-Vlaanderen.

Handelsdorp

Hoe klein en onbetekenend het dorp nu ook lijkt, de oorsprong voert volgens lokale historici terug tot de late achttiende eeuw en ligt in de naam besloten. In de middeleeuwen lag Overslag langs een kreek van de Westerschelde die diep land-

inwaarts liep en via een stelsel van krekens en watergangen (waaronder de Honte en de Zoutevaart) in verbinding met Gent stond. Om overstromingen van het binnenland te vermijden, werd de kreek afgedamd, waardoor goederen daar overgeslagen moesten worden. Zo ontstond Overslag op de grens van zout en zoet water en werd het een welvarend dorp van vissers en kooplieden. Het in 1817 door Koning Willem I vastgestelde wapen van het dorp toont een overtoom dat goederen van het ene naar een ander schip overhevelt.

Na de middeleeuwen was het echter gedaan met de bloei van het dorp. Met de voltooiing van de Sassevaart in 1547 konden grotere schepen rechtstreeks doorvaren naar Gent en kon (de overslag in) Overslag worden gepasseerd. Dit luidde het begin in van de economische neergang van het dorp. De negatieve spiraal kwam tot een hoogtepunt na de Vrede van Münster in 1648, waarbij de onafhankelijkheid van de Republiek werd erkend, maar waarbij de grens tussen de noordelijke (Republiek der Verenigde) Nederlanden en zuidelijke (Spaanse en later

Afbeelding links
De dorpskerk, gelegen in het Belgische deel van Overslag.

Afbeelding rechts
De Oostenrijkse grenspalen tonen de ouderdom van de grens in Overslag.

Oostenrijkse) Nederlanden werd gesloten. Hierdoor verloor Overslag z'n handelsfunctie. Overigens werd de precieze loop van de grens pas in 1664 vastgelegd in de zogeheten 'limieten van Vlaanderen', want eerder kon men het er niet over eens raken hoe de grens tussen het Zwin en Schelde bepaald zou moeten worden. Het vaststellen van de precieze grens op microniveau was vaak nog een hele klus, omdat men aanliep tegen allerlei zaken, zoals onduidelijke eigendoms- en perceelgrenzen, (verschuivende) natuurlijke barrières en dergelijke. Het makkelijkste bleek om de grenzen zoveel mogelijk langs dijken te leggen. Daarom werd bijvoorbeeld de iets noordelijker gelegen Sint-Elooispolder - die eigenlijk tot Axel behoorde - toch toegewezen aan het Spaanse Wachtebeke. Een andere dijk liep toen dwars door het toenmalige Overslag en deze grens is tot op heden zo gebleven.

De eerder gememoreerde Spaanse Successieoorlog (zie *Grensverhalen* 5) leidde tot een militair bondgenootschap van de Republiek met Oostenrijk tegen mogelijke Franse agressie. Het in 1715 gesloten militaire Barrièretraktaat voorzag in de mogelijkheid van legering van garnizoenen van de Republiek in de zuidelijke Nederlanden en in een grensverschuiving in zuidelijke richting, waardoor de grens iets verder van de vestingsteden in Staats-Vlaanderen kwam te liggen. Dit leidde weer tot een hele nieuwe reeks aan grensperikelen, hoewel de grens bij Overslag bleef liggen waar hij lag. Juist vanwege deze grensperikelen werd besloten de grens in de Oostenrijkse tijd te markeren. Hierdoor kwamen de arduinen Oostenrijkse palen exact op de grens waar die al na de Vrede van Münster was vastgelegd. Er staan nog zes Oostenrijkse grenspalen (uit ca. 1770), waarvan er nog één op zijn oorspronkelijke plaats staat en dat is bij grenspaal

297 bovenop de dijk van de Zoutevaart. Andere palen zijn later omgevallen en verkeerd herplaatst of bewust herplaatst wegens kleine ruimtelijke ingrepen.

Komst van de tweeling

Overslag verkreeg z'n zelfstandigheid in de Franse tijd. Napoleon lijfde Staats-Vlaanderen in bij Frankrijk, waardoor de grens tussen het Franse keizerrijk en de latere Bataafse Republiek in de Westerschelde kwam te liggen. In deze tijd werd het kleine dorp samengevoegd met het voormalige Oostenrijkse deel. Nadat de Fransen waren verdreven nam soeverein vorst Willem I het oppergezag over van de op het Congres van Wenen (1814) voorgestelde nieuwe sterke staat aan de noordkant van Frankrijk. Door deze hereniging van Nederland en België onder zijn koningschap werd de oude rijksgrens gedegradeerd tot provinciegrens. Het voormalige Generaliteitsland Staats-Vlaanderen werd ingedeeld bij de provincie Zeeland, waardoor er sinds 1814 over Zeeuws-Vlaanderen kan worden gesproken. De provincie Oost-Vlaanderen wilde haar deel van Overslag overdragen aan de provincie Zeeland, maar dit werd in Den Haag afgewezen omdat het deel uitmaakte van een breder pakket met grenswijzigingen en de koning vast wenste te houden aan het vastgestelde tracé van 1664.

Deze 'zachte' provinciegrens werd weer een 'harde' grens na de Belgische afscheiding van 1830. Door de hernieuwde scheiding van de Nederlanden werden er in Overslag in 1843 vier nieuwe grenspalen geplaatst. Twee werden er aan weerszijden van de straat geplaatst, waardoor het de meest dicht op elkaar staande grenspalen zijn

Afbeelding links

Het voormalige douanekantoor is nu een populaire frituur, toepasselijk 'De Grenspost' genaamd.

Afbeelding rechts

De in 1859 gebouwde stenen korenmol werd in 1925 onttakeld. De molenromp wordt nu gebruikt als opslagruimte en vervult vooral een belangrijke landschappelijke functie.

langs de Nederlands-Belgische grens. Grenspaal 298 kwam bij het douanekantoor te staan en grenspaal 299 diende duidelijk aan te geven dat de grens de zuidzijde van het smalle straatje 'De Gebuurte' volgt. Al snel werd het 'De Tweeling' gedoopt.

Tijdens de Eerste Wereldoorlog kwam het Belgische deel van het dorp buiten de Doodendraad te liggen. Vanwege de kronkelige en dicht op elkaar gebouwde huizen bleek het voor de Duitsers niet mogelijk om de draad precies op de grens aan te leggen. Hierdoor kwamen de bewoners van Belgisch Overslag in een soort 'niemandsland' te wonen, ingeklemd tussen de echte grens en de draad. De Belgische wens tot annexatie van Zeeuws-Vlaanderen vond in Overslag geen gehoor, omdat de gemeenteraad in 1919 een afhankelijkheidsbetuiging aan het Nederlandse vorstenhuis deed. Nadien bleef het rustig.

Grens als attractie?

Vanuit het toeristisch beleid van de gemeente Terneuzen om alle kernen van de gemeente te 'thematiseren', ofwel van een eigen en herkenbare identiteit te voorzien, is er medio 2010 voor gekozen om Overslag te profileren als grensdorp. De geuzennaam die daarbij aan het dorp is toegerekend is 'Grenzeloze tweeling'. Dit verwijst zowel naar de verbondenheid tussen het Nederlandse en Belgische deel van dit dorp, maar ook naar de grenspalen in kwestie. Met behulp van een Europese subsidie voor plattelandontwikkeling is de grens ook geaccentueerd met onder meer borden, een verbeelding van het wapen en andere kleine ingrepen in de openbare ruimte. Vanaf de kerk vertrekt ook een acht kilometer lang Grenspad dat loopt door het Wachtheekse

krekengebied en de grens met Zeeuws-Vlaanderen. Deze kerk, de classicistische aan Onze-Lieve-Vrouw Geboorte gewijde dorpskerk staat in het Belgische gedeelte van het dorp. Het gebouw dateert in de kern uit de achttiende eeuw, maar werd fors uitgebreid in de tweede helft van de negentiende eeuw. Op het nabijgelegen kerkhof bevindt zich nog een Lourdesgrot. De molen van het dorp, of wat daar nog van over is, bevindt zich daarentegen weer aan de Nederlandse kant van de grens. Deze stenen korenmol symboliseert het toegenomen belang van de landbouw (na het teloorgaan van de oude handelsfunctie van het dorp). Hoewel de molen in 1925 onttakeld werd na het breken van een roe, bleef het een zeer beeldbepalend element voor het dorp en werd de stomp in 2004 aangewezen als rijksmonument.

Een andere belangrijke 'gemeenschappelijke voorziening' heeft rechtstreeks met de grens te maken en betreft het douanekantoor. Het bevindt zich feitelijk op Belgisch grondgebied, maar heeft tactisch gezien wel twee ingangen. Een ingang was direct toegankelijk vanaf Nederlandse bodem, bedoeld voor de Nederlandse beambten die zo direct bij de Nederlandse balie uitkwamen. Tegenwoordig vervult het kantoor geen functie meer die de deling van het dorp benadrukt, maar juist andersom. Het is nu een populaire frituur waar het hele dorp samenkomt, toepasselijk 'De Grenspost' genaamd. Maar ook de jaarlijkse 'Overslagse feesten' brengt de mensen bij elkaar, evenals koninklijke bezoeken waarbij het tweelingdorp aan beide zijden van de grens uitloopt. De uitbundigheid bij dergelijke gelegenheden past bij het feit dat Overslag - om precies te zijn bij grenspaal 300 - het meest zuidelijke stukje van Zeeland is.

David Koren

Bronnen

- P.W. Stuij (2010). 'Lotgevallen van de grenzen van Overslag'. In: *Nieuwsbrief Heemkundige Kring Terneuzen*, 2010, nr. 73, pp. 4-35.
- P.W. Stuij (1990). *Zeeuwsch-Vlaanderen. De geschiedenis van een grensgebied*. De Walburg Pers.
- 'Overslag grenzeloze tweeling'. Een documentaire van Leen Muller en Theo van Esbroek (2011).

Trots op mijn monument

Ontspannen in een voormalige kerk

In 1861 verrees in Hoofdplaat de huidige neogotische Sint-Eligiuskerk, waar het dorp wekelijks een katholieke dienst kon bijwonen. Wie had ooit gedacht dat, ruim 150 jaar later, in dit gebouw een andere vorm van bezinning zou plaatsvinden? De redactie maakt kennis met Veronique en Ignaas, sinds oktober 2020 de trotse eigenaren van het gemeentelijke monument.

De kerk staat in een Zeeuws-Vlaams dorp met 540 inwoners ten zuiden van de Westerschelde. Hoofdplaat valt onder de gemeente Sluis en heeft een perfecte ligging aan de monding van de zee, om de hoek van Breskens en met Vlissingen mooi in het zicht aan de overkant. Voor Brugge hoeft je maar een half uurtje te rijden, voor Gent maar 45 minuten en voor nog 20 minuten meer zit je in Antwerpen of net iets langer rijden in Breda.

Weg uit Randstad

Ignaas en Veronique zijn oorspronkelijk afkomstig uit Vlaanderen, en na twintig mooie jaren in Den Haag wilden zij de rust weer opzoeken. Omdat ze tijdens het bezoeken van familie en vrienden vaak door Zeeland heen en weer hebben gereden naar het aangrenzende Vlaanderen, kozen ze voor Zeeland als hun nieuwe woonplaats. Ze speelden al een tijdje met het idee om een B&B te openen, en om zeker te zijn dat dit iets voor hen was hebben ze een aantal jaren de benedenverdieping van hun vorige woning in weekenden als B&B verhuurd. Met de coronapandemie en het thuiswerken, en Ignaas die zijn baan opzegde, was er minder behoefte om in de randstad te wonen.

Samen gingen ze op zoek naar een leuk karakteristiek pand in Zeeland, met als enige criteria de mogelijkheden voor een B&B, yogales en de zee in de buurt. Het moest een gebouw worden met historie en mogelijkheden voor het aanbieden van wellbeing. Ze keken eerst in het

noorden van Zeeland, maar ze kwamen niks tegen wat hen echt aansprak. Tot ze stuitten op de Sint-Eligiuskerk, die al een tijdje te koop stond. Na een bezichtiging van ongeveer drie uurtjes, was Ignaas gelijk verkocht. Veronique was op slag verliefd op de yogaruimte, die al in de kerk was gebouwd. Er was ook al een lichte horecavergunning verleend.

Verhuizing

Het begin van de aankoop verliep niet zo makkelijk als gehoopt. Een hypotheek was moeilijk te verkrijgen, aangezien weinig banken een woning met B&B willen financieren. Gelukkig vonden Ignaas en Veronique een bank die hen een hypotheek wilde verstrekken, maar dat was niet het enige probleem waar ze tegenaan liepen. Als oud-onderdeel van de Katholieke Kerk, had de vorige eigenaar een kettingbeding moeten ondertekenen. Hierin werd beschreven dat hij bij verkoop het Bisdom moest inlichten, voor het verlijden van de akte, met een boete van €50.000,- als dit niet werd nageleefd. Dankzij het scherpe oog van de notaris, kon de verkoper nog net op tijd in contact komen met het Bisdom in Breda en zo de boete voorkomen.

Toen kon de verbouwing eindelijk van start gaan en daar kwam ook een hele hoop bij kijken. De vorige eigenaren hadden het woningdeel al afgebouwd, maar voor het B&B-deel moest nog veel gebeuren, zoals het plaatsen van waterbestendige gipsplaten in de badkamer, de nodige

Afbeelding
De hoge gewelfde
plafonds en prachtige
glas-in-loodramen
van EgliZen | portret- en
detailfoto Mieke Wijnen
Fotografie.

leidingen leggen of aanpassen, en de gehele afwerking en inrichting. Bij het weghalen van de planken in de badkamers, kwam er een prachtige oude kerkvloer tevoorschijn. Die hebben ze opgeknapt en behouden. Hierbij vertelt Ignaas dat een deel van de kerkvloer ook was stuk gereden door een heftruck, tijdens het weghalen van het altaar uit de kerk. "De vorige eigenaar had het gat dichtgegooid met cement en er een waterbak met fontein bovenop gezet, maar daar konden wij natuurlijk niks mee. Dat wordt uiteindelijk gewoon een vieze bedoening, en die ruimte hadden wij nodig voor de koffiebar." Om de authentieke vloer

weer terug te krijgen, heeft aannemersbedrijf Leenhouts dezelfde soort tegels kunnen bemachtigen uit andere gebouwen in de omgeving. In de oude kerkzaal is nu een lounge gecreëerd waar de gasten kunnen ontbijten of kunnen ontspannen. Ook kan die ruimte gebruikt worden voor workshops, lezingen, vergaderingen of kleine concerten. De oude kerktuin is ook aangepakt en die nodigt uit om gezellig in te vertoeven.

Extra betekenis

Het wonen in een monument heeft voor Ignaas en Veronique een extra betekenis. Het heeft echt iets bijzonders. Voor mensen die hier logeren, is slapen in een kerk natuurlijk niet iets dat vaak voorkomt. Ook is het een stuk historie van de maatschappij en van het dorp. Het is cultureel erfgoed.

“Authentiek erfgoed combineren met moderne gemakken”

De authenticiteit wilden zij graag bewaren, maar het wel combineren met moderne gemakken. Dit is iets wat hen, aldus Ignaas, enorm aansprakten opzichte van een compleet nieuw gebouw. Ze zijn dan ook enorm trots op alles wat bewaard is gebleven uit het oude kerkgebouw. Vaak worden kerken namelijk op zo een manier verbouwd dat je er amper iets van terugziet, wat ze enorm zonde vinden. Overgebleven artefacten zijn een altaar, een tabernakel, prachtige glas-in-loodramen en een biechtstoel in originele staat. Zoals je zou verwachten bij een kerkgebouw, werkt de ruimte als een klankkast. Aan de ene kant willen ze de galmende geluiden dempen met verschillende meubels en aankleding, maar aan de andere kant zien ze dit ook echt als een unieke sfeervolle toevoeging van het hotel. Ook is de akoestiek perfect voor bepaalde activiteiten binnen hun bijzondere concept, zoals bijvoorbeeld de klankschalenmeditatie die zij hebben georganiseerd met Pinksteren. Zelfs de nieuwe hond werd hier rustig van.

Yoga en harmonie

De opmerkelijke naam EgliZen is er niet voor niets. Het staat voor een creatieve combinatie van de Franse vertaling voor kerk, eglise en het woord zen. Sinds een aantal jaar mag Veronique zich officieel yogateacher noemen. Ze heeft dit een

Afbeelding
De voormalige
binnenzijde van de
Sint-Eligiuskerk in
Hoofdplaat in januari
2013 | foto Adri Voogdt

lange tijd gedaan als hobby, maar heeft er ook een bijberoep van gemaakt. In Den Haag gaf ze een aantal keer per week les in twee yogastudio's. Omdat het zo'n groot onderdeel geworden is van haar leven, was de keuze om het terug te laten komen in EgliZen snel gemaakt. Bezinning, wellbeing en harmonie is waar EgliZen voor staat. Naast al de verschillende retreats en workshops die bij EgliZen worden georganiseerd, is er ook bezinning te vinden in het overgebleven kerkmeubilair. De kerk was namelijk al een plek om nieuwe inzichten te krijgen, mentale rust te vinden en vergiffenis te krijgen voor zonden. Toekomstige gasten zijn natuurlijk meer dan welkom om dit te ervaren bij EgliZen, maar dan wel zonder priester. Op de opmerking van de redactie over dat Ignaas eventueel die positie in kon nemen, schudde hij lachend zijn hoofd: "Er zijn grenzen aan mijn carrièreswitch".

Verduurzaming

Ondanks de kleine opstartproblemen, zagen ze het nog steeds zitten om door te gaan met hun plannen. En dat gevoel groeit met de dag. "Natuurlijk loop je tegen van alles aan en wordt het steeds meer met zo een gebouw. De gedachte: Waar zijn we aan begonnen, kwam wel eens aan de oppervlakte", vertelt Ignaas. Toch zijn ze enorm blij dat ze alles gelijk hebben aangepakt en vrijwel meteen hebben ze een duurzaam monumentenpaspoort aangevraagd bij de Monumentenwacht. Ze hadden geen ervaring met monumenten en vonden het daarom belangrijk

om zich goed te laten adviseren. Daarnaast hebben ze een bouwkundig rapport laten uitvoeren, wat echt een grote klus bleek te zijn: "Het kostte twee weken om het rapport te laten schrijven, maar hierdoor kregen we wel meer inzichten op specialistisch gebied". Duurzaamheid staat op de eerste plaats. Om het gebouw zo duurzaam mogelijk te maken, willen ze investeren in zonnepanelen en zonneboilers. Samen met de Monumentenwacht bekijken ze de beste manier om het te integreren in dit type gebouw. De Monumentenwacht geeft ook advies over de technische mogelijkheden, schilderwerk en isolatie. De aanvraag voor het plaatsen van de zonnepanelen ligt bij de gemeente Sluis.

Ben jij ook zo'n trotse monumenteigenaar?

Laat het de redactie weten!

Wil jij je verhaal delen met de andere lezers van *Zeeuws Erfgoed*, neem dan contact op met de redactie:
zeeuws erfgoed@erfgoedzeeland.nl

Abonnees van de Monumentenwacht die aan de interviewreeks deelnemen, ontvangen voor hun medewerking de professionele portret- en detailfoto die bij hun verhaal worden afgebeeld.

Een Fenomeen in Veere:

Hendrik Willem van Loon (1882-1944)

Afbeelding links

Geïllustreerde envelop van Van Loon gericht aan Helen Sioussat, networkmanager bij CBS radio, februari 1941 | Special Collections University of Maryland.

Afbeelding rechts

Van Loon schreef artikelen en commentaren in bijna alle toonaangevende Amerikaanse kranten en tijdschriften | Nationaal Archief, collectie Spaarnestad.

Afbeelding onder links

Tekening Van Loon in visitor's book Schotse Huizen dl. 7, Zeeuws Archief, collectie Museum Veere.

Afbeelding onder rechts

ZB Bibliotheek van Zeeland, collectie KZGW.

'Born a Dutchman, he became a world figure'. Dat schreef de New York Herald Tribune op 12 maart 1944 over de in de Verenigde Staten tot celebrity uitgegroeide schrijver, tekenaar, journalist en radiocommentator Hendrik Willem van Loon de dag na diens dood.

De Amerikaan Van Loon, Rotterdammer van geboorte maar Veereenaar in zijn hart, stierf thuis in zijn huis Nieuw Veere, Old Greenwich, Connecticut. Hij keek er uit over schorren en slikken die hem herinnerden aan de 'gelukkigste jaren' van zijn leven, de jaren (1928-1932) dat hij huis de Houttuyn aan de Kaai in Veere bewoonde.

Pannenkoeken voor vissers

Museum Veere opent op 9 oktober een tentoonstelling over deze toentertijd beroemde Nederlandse Amerikaan, die net zo gemakkelijk dineerde met illustere vrienden als Thomas Mann, Albert Einstein en F.D. Roosevelt als dat hij pannenkoeken bakte voor de vissers van Veere.

Hendrik Willem van Loon, geboren in een welgesteld Rotterdams middenstandsgezin vertrok na de dood van zijn moeder in 1902 naar de Verenigde Staten. Hij werd er na zijn geschiedenisstudie journalist bij Associated Press en versloeg onder andere de Russische revolutie van 1905 en het beleg van Antwerpen in 1914. Hij publiceerde enkele 'serieuze' geschiedenisboeken die echter niet aansloegen.

De doorbraak kwam in 1921, nu precies honderd jaar geleden. Het oorspronkelijk voor kinderen geschreven, zelf geïllustreerde *The Story of Mankind*, brak alle verkooprecords. Vertalingen in vele talen vonden gretig aftrek, ook bij volwassenen.

Vanaf dat moment rees Van Loons ster. Als een bezetene stortte hij zich op het schrijven van laagdrempelige historische boeken, doorspekt met zijn eigen tekeningen die zijn verhaal verrijkten. Hij was onvermoeibaar actief op vele fronten. Hij schreef artikelen en commentaren in bijna alle toonaangevende kranten en tijdschriften, hield lezingen en zette in de jaren dertig de actualiteit in historisch perspectief in radiocolumns bij NBC. Tussen de bedrijven door onderhield hij nauwgezet de correspondentie met zijn uitdijende vriendenkring. Een brief van Van Loon was een feestje: bijna altijd was de envelop rijk geïllustreerd.

Met zijn geboorteland had de reusachtige Van Loon, 1,91 lang en 130 kilo zwaar, een getroebleerde verhouding. Hoewel hij Nederland in de V.S. op de kaart zette - "zonder mij zouden al die miljoenen Amerikanen nog steeds denken dat Holland een speciaal merk kaas was, een beetje slap en met weinig smaak" - kreeg hij er weinig waardering. Toch besloot hij zich in 1928 in Veere te vestigen. "Het kleinste en meest verlaten stadje op het meest afgelegen eiland van Nederland." Wat bezielde Van Loon om juist hier neer te strijken?

Van Loon leerde Veere kennen in zijn jeugd. Hij bewaarde goede herinneringen aan de Zeeuwse zomers, doorgebracht bij zijn oom in de Wilhelminapolder. Verzot op geschiedenis als hij was, was het stadje Veere een openbaring voor hem. Op latere reizen naar Europa deed hij het stadje vaak aan.

Afbeelding links

Illustratie uit 'Van Loon's Lives' (1942). Tijdens het bezoek van de humanist Rabelais aan Veere kiest zijn geesteskind reus Gargantua een minder geschikte zitplaats | Van Loon's Lives, New York, 1942.

Afbeelding rechts

Van Loon zoekt in 1928 zijn toevlucht in Veere. Teckel Noodle trekt de kar | ZA, KZGW, Zeelandia Illustrata III, nr. 15211.

We vinden zijn handtekening al in 1915 in de gastenboeken van de Schotse Huizen.

In 1928 verkeerde hij in een ingewikkelde relationele crisis. De Amerikaanse boulevardpers zat hem op de hiel na een overhaaste scheiding van zijn tweede vrouw Helen Criswell, kortweg Jimmie genoemd en een nog overhaaster en daardoor direct al tot mislukken gedoemd huwelijk met een Broadway actrice. Hij besloot zich met de vergevingsgezinde Jimmie en teckel Noodle terug te trekken in Veere.

boek: Van Loon's Lives. Een fictief verslag van ontmoetingen met een lange rij illustere historische figuren in het Veerse huis van zijn vriend Frits Philips. Ook goede vriendin Lucie van Dam van Isselt speelt een rol in het boek. De belangrijkste gast was zijn held Erasmus, mede-Rotterdammer, ook niet bepaald dol op zijn geboorteplaats en net als Van Loon strijder voor een tolerante samenleving. Met dit in 1942 verschenen boek, waar het plezier van afspat, creëerde hij een monument voor Veere. Twee jaar later jaar later stierf hij. Moegestreden.

Legendarisch in Veere

In dat "sprookjesachtige oord (...) waar de rust van de bomen druipet" vond hij die rust. Soms wat te veel rust. Dan kwam de gangmaker in Van Loon naar boven. Van Loon werd door zijn onorthodoxe levensstijl en dolle invallen legendarisch in Veere. Hij ontving er in zijn huis 'De Houttuyn' aan de Kaai talloze bekende en minder bekende gasten, deelde kerstcadeautjes uit aan arme Veerenaren en organiseerde een zeilrace voor de Veerse vissers.

Van Loon bracht in Veere gelukkige jaren door. Maar werd al snel rusteloos. Hij was steeds vaker op reis en besloot in 1932 definitief het hectische leven in New York weer op te zoeken. Hij vertrok uit Veere en kwam nooit meer terug. Ook niet toen vrienden en bekenden hem in 1936 daartoe trachtten over te halen met een door kunstenaars Bas van der Veer prachtig versierde petitie.

Toch hunkerde hij naar het oude Veere. Elke brief die hij verstuurde was getooid met het silhouet van Veere. In de Tweede Wereldoorlog, een tijd waarin hij zich onvermoeibaar inzette voor Nederland, nam Van Loon's heimwee naar Veere toe. Zozeer dat hij tijd vond zijn liefde voor historie en Veere samen te brengen in zijn omvangrijkste

In een herdenkingsnummer van het blad Knickerbocker Weekly (27 maart 1944) waarin prominenten als president Roosevelt, prinses Juliana en vele anderen de loftrampet over Van Loon staken, werd de verwachting uitgesproken dat hij na de oorlog een standbeeld in Rotterdam of Veere zou krijgen. Het bleef bij een plaquette op de gevel van zijn Veerse woonhuis. Het enige tastbare wapenfeit van de in 1966 ter ziele gegane Stichting Hendrik Willem van Loon, die tevergeefs had geijverd voor een Van Loon-museum.

Kees van Minnen, voormalig directeur van het Roosevelt Study Center, haalde Van Loon in 2005 uit de vergetelheid met zijn boeiende biografie over 'Amerika's beroemdste Nederlander'. Museum Veere hoopt door de komende expositie, honderd jaar na Van Loon's doorbraak, het fenomeen Van Loon opnieuw in het licht te zetten. Hij verdient het.

Nicolette van Neste
Samensteller expositie Van Loon, Museum Veere

Expositie Een Fenomeen in Veere:
Hendrik Willem van Loon (1882-1944).
Van 9 oktober 2021 t/m 6 november 2022.
Museum Veere locatie stadhuis.

Afbeelding

Een brief van Van Loon aan Lucie van Dam van Isselt. Zij was een goede vriendin van de Van Loons. De huidige zomertentoonstelling in de Schotse Huizen is aan haar gewijd. Te zien tot en met 6 november 2022 | collectie Lucie van Dam van Isselt.

Souvenirs geïnspireerd op het Zeeuwse Erfgoed

Het diverse landschap en de rijke historie van Zeeland bevatten vele verhalen. Deze zijn ondergebracht in negen iconische verhaallijnen: de Zeeuwse erfgoedlijnen. Nadat vorig jaar de eerste vier erfgoedlijnen beleefbaar zijn gemaakt met installaties en producten, is dit jaar de collectie compleet. In totaal zijn er nu locaties verspreid door de provincie gemarkeerd.

Afbeelding
De installatie in Ossensisse, een herinnering aan een plek waar je nog naartoe wilt | foto Vioella Luciana.

Afbeelding
Op het kaartje is te zien waar in Zeeland er placemarkers te vinden zijn.

De negende erfgoedlijn, Zilt en Zoet, is vertegenwoordigd in het hele project, waarbij frisse, eigentijdse food-producten zijn ontwikkeld gebaseerd op het Zeeuwse erfgoed.

Het project Zeeland Placemarkers en Souvenirs is

ontwikkeld door ontwerpstudio Foodcurators in opdracht van Provincie Zeeland en in samenwerking met Erfgoed Zeeland. Per erfgoedlijn is een specifieke plek in Zeeland gemarkeerd met een 'placemaker', een installatie. Hier wordt een verhaal uit het Zeeuwse erfgoed naar voren gebracht, waarbij verleden en heden met elkaar worden verbonden. Om het verhaal ook zintuiglijk beleefbaar te maken is er bij elke placemaker ook een eigentijds product te vinden: een 'souvenir'.

Meekrapinkt

Voor de erfgoedlijn 'zwarte schuren, stoere paarden' keek de ontwerpstudio naar het agrarisch erfgoed van Zeeland. Veel van dit erfgoed is niet meer functioneel in gebruik, maar de beelden van klederdracht, ambachten, en *paeremessen* zijn nog springlevend. Sommige folkloristische tradities worden nog steeds gehandhaafd voor toeristen. In de MeekrapLAB-installatie in museum De Meestooft in Sint-Annaland kunnen nieuwsgierige bezoekers aan de slag met Zeeuws erfgoed. Met een speciale inkt gemaakt van meekrap, een traditionele plantaardige kleurstof uit deze regio, kun je theedoeken bedrukken met verschillende folkloristische afbeeldingen en zo je eigen 'Zeeland'-ontwerp maken. Met verschillende ontwerpen om uit te kiezen (of te combineren) kunnen toeristen hun eigen beeld van het

Afbeelding
De MeekrapLAB
installatie in museum
De Meestooft in Sint
Annaland | foto Viorella
Luciana.

Zeeuwse erfgoed creëren. De afbeeldingen zelf dienen meer als een informatieve laag dan alleen als een afbeelding. Ze laten een stukje achtergrondkennis zien achter de meest geëxploiteerde beelden van het Zeeuwse erfgoed.

Welvaartspolitiek

Zeeuwse Suikerwerken ('zoethoudertjes met een politieke bijmaak') zijn juist geïnspireerd op het industriële erfgoed van Zeeland. De suiker-industrie was een belangrijk onderdeel van de Zeeuwse industrialisatie. Vanaf de negentiende eeuw drukte de welvaartspolitiek een groot stempel op Zeeland: de agrarische provincie moest worden geïndustrialiseerd met kanalen, spoor en fabrieken. Nog steeds speelt welvaartspolitiek een grote rol in Zeeland, met als meest recente hoofdstuk de marinierskazerne en het compensatiepakket. Zeeuwse Suikerwerken herinneren aan de geschiedenis van industrialisatie en koppelen dit aan hedendaagse (politieke) onderwerpen in Zeeland: de marinierskazerne, de toltunnel en de kerncentrale. De snoepjes zijn verkrijgbaar in een speciaal ontworpen kiosk in het Industrieel Museum in Sas van Gent.

Voor de erfgoedlijn 'sterk Zeeland' vonden de ontwerpers inspiratie in de Tachtigjarige Oorlog en de Staats-Spaanse Linies. In Zeeland werd deze woelige oorlog tegen de Spaanse bezetter met name in Zeeuws-Vlaanderen gevoerd. Steeds wisselde het gebied van heerser: dan was het in handen van de Spaanse koning, dan hesen de Staatsen hun 'prinsenvlag'. Het verhaal wil dat de aanhangers van de Staatsen zelfs een voorkeur

voor oranje voedsel hadden als eerbetoon aan hun leider Willem van Oranje. Bij de Kruisdijkschans in Sluis kun je de oude prinsenvlag hijsen, en ontdek je zo een oranje delicatessie: Willems Wortels.

Land van overkanten

De installatie in Ossenisse, de meest intuïtieve van de acht placemarkers, is een plaats van bezinning. Zeeland als 'land van overkanten' wordt hier verbeeld. Vroeger verbonden honderden veerpontjes alle eilanden van Zeeland met elkaar; nu hebben de bruggen en de toltunnel de boottochtjes overbodig gemaakt. Op de dijk in Ossenisse kun je gaan zitten op een bankje en over het water kijken naar de overkant. Het is een plek waar je wacht op de veerboot die nooit meer komt, en je tijd gebruikt om te dagdromen over de andere kant.

Natuurlijk is het souvenirs hier een souvenir van de andere kant: niet van een plek waar je bent geweest, maar een herinnering aan een plek waar je nog naartoe wilt. De overkant bestaat immers alleen zolang je er nog niet bent.

De installaties zijn te bezoeken tot eind september. Voor meer informatie: www.zeeuwseankers.nl/verhaal/zeeland-food-design-en-erfgoed.

Alle souvenirs zijn te vinden in een speciale shop-in-shop in De Drvkkery in Middelburg.

Digna Kosse
Foodcurators

Erfgoedvrijwilliger.nl

Het nieuwe landelijke platform Erfgoedvrijwilliger.nl is dé plek voor vrijwilligersklussen in de erfgoedsector. Dit gezamenlijke initiatief van de provinciale erfgoedhuizen helpt erfgoedinstellingen en potentiële vrijwilligers met elkaar in contact te komen. Na een succesvolle lancering in Zuid-Holland, Gelderland en Noord-Brabant is het platform nu via Erfgoed Zeeland ook beschikbaar in Zeeland.

Afbeelding

Kinderen bezoeken het Zeeuws maritiem muZEEum in Vlissingen en krijgen een rondleiding van vrijwilliger Trude Waasdorp | foto Lex de Meester.

Onmisbaar

Door aan te haken bij erfgoedvrijwilliger.nl wil Erfgoed Zeeland een bijdrage leveren aan een toekomstbestendige erfgoedsector. Vrijwilligers zijn daarbij onmisbaar maar steeds moeilijker te vinden. Erfgoedvrijwilliger.nl helpt met een vacaturebank en een promotiecampagne om potentiële vrijwilligers te bereiken, te inspireren en hen te werven voor vrijwilligersorganisaties.

Vacature? Plaats hem!

Een goed gevulde vacaturebank is belangrijk om potentiële vrijwilligers ook wat te kunnen bieden. Zoek jij voor jouw erfgoedinstelling of -initiatief ook enthousiaste vrijwillige ondersteuning? Plaats je vacature(s) gratis op www.erfgoedvrijwilliger.nl en met een beetje geluk klopt er binnenkort een nieuwe erfgoedvrijwilliger aan!

Praktische tips

- Persoonlijk contact is een van de belangrijkste bindmiddelen. Organiseer leuke en interessante bijeenkomsten, ook voor potentiële vrijwilligers. Zorg af en toe voor een uitje. Dat motiveert en versterkt de binding met elkaar en met de organisatie. Toon belangstelling als dat nodig is en zorg dat men zich gewaardeerd voelt. Gewoon een bedankje of een complimentje, het klinkt zo simpel maar het wordt vaak vergeten, terwijl het heel belangrijk is.
- Houd je ogen en oren open: netwerk! Ook op een verjaardag. Misschien zit er in de kring wel een geschiedenisstudent die het hartstikke leuk en leerzaam vindt om deel uit te maken van het bestuur van jouw erfgoedorganisatie.
- Vrijwilligers, zeker jongeren, willen steeds vaker graag wat flexibiliteit. Ze kunnen of willen niet iedere week op een vast moment een hele dag komen. Misschien zijn er klussen die flexibel gedaan kunnen worden.
- Meld je werkzaamheden aan bij de jaarlijkse grootste vrijwilligersactie van Nederland: www.nldoet.nl.
- Jongeren zijn veel bezig met digitale middelen. Denk eens aan hen bij het opzetten van een nieuwe website, het maken van een app, het opzetten van social media. Benader scholen of vraag eens rond in je netwerk.
- Verbind op ludieke wijze mensen aan je organisatie. Denk eens aan een kinder-directeur.
- Houd het trainingsaanbod van Erfgoed Zeeland in de gaten. We organiseren ook cursussen over vrijwilligersmanagement. Je krijgt goede tips en kunt ervaringen uitwisselen. Voor 2021 heeft de cursus al plaatsgevonden.

Interview erfgoedvrijwilliger: Trude Waasdorp van het Zeeuws maritiem muZEEum in Vlissingen

“Je bent pas voorbereid op de toekomst als je een goede basis hebt”

Toen ze na haar pensionering in het onderwijs en de techniek met haar man vanuit Den Haag vertrok naar Zeeland, was ze op zoek naar een zinvolle activiteit. Veertien jaar geleden gooide ze haar anker uit bij het muZEEum. Inmiddels is ze uitgegroeid van bibliothecaresse naar dé coördinator educatie en rondleidingen van het muZEEum. Haar werkzaamheden variëren van de organisatie en coördinatie van rondleidingen, naar het maken van beslissingen rondom het kennisaanbod in het museum.

Overdrachtstechnieken

Dat ging met vallen en opstaan. Zelf beschikte ze al over overdrachtstechnieken, dankzij haar vorige baan. Nadat ze had onderzocht waar de kwaliteiten en kwantiteiten van de gidsen lagen, is ze een selecte groep een jaar lang gaan trainen en opleiden voor het rondleiden van jongeren.

Hierbij heeft ze gekeken naar de verschillende achtergronden van de gidsen, om de beste ondersteuning aan te kunnen bieden. Ook heeft ze in deze periode, samen met de gidsen, verschillende rondleidingen gemaakt, boekjes en instructiemateriaal ontworpen en leuke educatieve activiteiten voor kinderen bedacht.

Trots op je afkomst

Trude vindt het overbrengen van de juiste kennis, een van de mooiste dingen van haar werk. Ze merkt dat veel mensen niet trots zijn op hun Nederlandse identiteit en hier kennis missen. Dit vindt ze jammer, want weten waar je vandaan komt, maakt je trots op je afkomst. Het is hierbij wel belangrijk dat niet alleen de positieve aspecten, maar juist ook de zwarte bladzijdes worden verteld. We hebben veel om trots op te zijn: onze geschiedenis, cultuur, houding, kennis en onze

mensenliefde. Dit zou veel meer uitgedragen mogen worden. Maar ze heeft hoop dat het nog niet te laat is.

Het verhaal geeft waarde

Door de verhalen te vertellen aan vier- tot twintigjarigen, geeft Trude deze kennis mee voor de toekomst. Als het er op aankomt is Trude niet echt een 'schilderijen-mens'. "Een stilleven met een grote bos bloemen hoeft niet van mij", zegt ze. "Een schilderij waar iets op gebeurt is veel interessanter". Zelf is ze een groot fan van gravures. Samen met haar man is ze jaren geleden een verzameling begonnen. Maar een object zelf is niet zozeer hetgeen wat haar aantrekt. Het gaat om wie het heeft gemaakt, wat de bedoeling ervan was en wat ermee gedaan is. Het verhaal achter een object is wat het waarde geeft.

*Afbeelding
Erfgoedvrijwilliger Trude Waasdorp |
foto Mieke Wijnen Fotografie.*

Masterclass knip- en snijvoegen

Afbeelding
De leerlingen zelf aan de slag na de uitleg van de instructeur.

Vijf Zeeuwse (oud-) leerlingen hebben een masterclass knip- en snijvoegen gevolgd bij opleidingscentrum RIBO in Hengelo.

Het ROP (Restauratie Opleidingsprojecten) Zeeland ziet ook een terugloop in het aantal leerlingen dat kiest voor het vak metselen, terwijl er voor het restaureren van monumenten juist steeds meer metselaars nodig zijn. Het is daarom van groot belang het vak metselen te promoten. Daarop bedacht de ROP-coördinator van Zeeland om voor de metselleerlingen en de recent geslaagde leerlingen een masterclass knip- en snijvoegen te organiseren. Op die manier wordt het vak van restaureren onder de aandacht gebracht en de motivatie zoveel mogelijk verder vergroot.

In alle vroegte, 's morgens om 5 uur, werd er verzameld op school om gezamenlijk te vertrekken voor de drie uur durende reis naar Hengelo. Na aankomst en een kopje koffie/thee met een krentenwegge (een Twents feestbrood vol krenten) kregen de leerlingen eerst theoretische uitleg over monumenten, soorten voegen, samenstelling van de voegmortel en het maken van voegmortel. Na deze uitleg konden de leerlingen het aanbrengen van voegen in de praktijk brengen. Er werd gestart met het aanbrengen van een 'normale' borstelvoeg om vervolgens verder te gaan met een doorstrijkvoeg.

Afbeelding rechts
De groep van vijf Zeeuwse en drie Zuid-Hollandse deelnemers tijdens de masterclass knip- en snijvoegen.

Deze voegsoorten hadden de leerlingen al snel onder de knie. Ze komen vaak voor in hun dagelijkse werkzaamheden. Na een lekkere en goed verzorgde lunch vervolgde de instructeur de masterclass en deed voor hoe je een knipvoeg opzet en besnijdt. De leerlingen werden steeds enthousiaster om daar zelf aan te beginnen. Eenmaal begonnen aan de knipvoegen bleek wel dat het niet zo makkelijk was om 'even' een knipvoeg te maken. Maar na een paar keer oefenen en met aansturing en tips van de instructeur slaagden de meeste leerlingen er wel in een redelijke tot goede knipvoeg te maken. Na het opruimen en het in ontvangst nemen van hun behaalde certificaat, keerden de leerlingen na een geslaagde en leerzame dag weer huiswaarts.

ERFGOEDallerlei

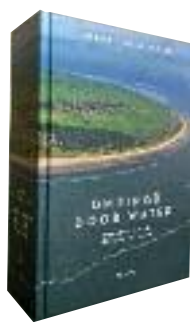
Erfgoed Zeeland kan geen aanvullende informatie verstrekken over de verkoop van verschenen publicaties.

BOEKEN EN EENMALIGE UITGAVEN

Joost Bakker en Karen Ekker, *Lucie van Dam van Isselt, een markant Veerse joffer 1871-1949* (Zwolle: WBooks, 2021) 91 pag.; ill., foto's, tek.; ISBN 978-94-6258450-1. Uit-

gave bij de gelijknamige tentoonstelling ter gelegenheid van haar 150^e geboortjaar in Museum Veere van 12 juni t/m 7 november 2021. De kunstenares vestigde zich in 1907 in Veere en trok op met de kunstenaarskring rondom Toorop en Mondriaan. In 1933 verhuisde ze naar Den Haag. Het boek bevat een voorwoord van de directeur van het Museum Veere en van beide auteurs (Ekker is kleindochter van de kunstenares). Na een tijdlijn van haar leven volgt de weergave van de thematisch geordende schilderijen van de tentoonstelling: stillevens, bloemen, portretten, Veere, overige grafieken en tekeningen en de onderwerpen reizen en voorwerpen. Met personenregister, noten en een beknopte bibliografie.

Jan Bank & Doeko Bosscher, *Omringd door water. De geschiedenis van 25 Nederlandse eilanden* (Amsterdam: Prometheus, 2021) 922 pag.; ill., foto's, krt., tek., grav.; ISBN 978-90-44637977. De auteurs zijn beiden emeritus-hoogleraren geschiedenis.

Het boek is onderverdeeld in de vier regio's waar de Nederlandse eilanden zich bevinden: de eilanden in de Waddenzee en de Zuiderzee, de Zuid-Hollandse eilanden en de Zeeuwse eilanden. Van noord naar zuid worden alle eilanden stuk voor stuk beschreven, waarbij wordt ingegaan op de invloed van het omringende water, het werk van de inwoners, het leven op een bepaald eiland en waarin dat verschilt van andere eilanden. Elk deel wordt voorafgegaan door een intermezzo met een historisch verhaal dat op meerdere eilanden betrekking heeft. De Zeeuwse eilanden Tholen, Sint-Philipsland, Schouwen-Duiveland, Noord-Beveland, Zuid-Beveland en Walcheren nemen een derde van de tekst van dit vuistdikke boek in beslag. Met slotwoord, verantwoording, eindnoten en een index op plaats- en persoonsnamen.

Sonja Barentsen (teksten), *Van Saeftinghe tot Nieuw-Namen. Verhalen van Richard Bleijenberg* (Middelburg: Provincie Zeeland, 2020) 132 pag.; ill., foto's, krt. Uitgave in het kader van het project

Grenspark Groot Saeftinghe. Bevat verhalen van natuurmens Richard Bleijenberg (1936) over zijn leven in Nieuw-Namen, de (Wester)Schelde en Saeftinghe. Bleijenberg vertelt over landschap, de elementen, geologie, de natuur om hem heen en hoe de mensen er leefden. Bevat een overzicht van de namen, geulen, schorren en slikken van Saeftinghe

Louise Pauline Fink, Sebastian Möllers, Henrike Mund, et al., *Jacoba van Heemskerck. Truly Modern* (München: Hirmer, 2021) 160 pag.; ill., foto's, tek.; ISBN 978-3-7774-3699-9. Cata-

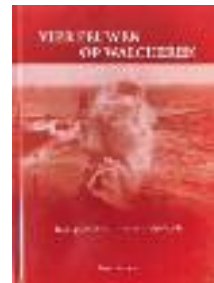
logus bij de tentoonstelling in de Kunsthalle Bielefeld, 19 juni - 5 september 2021 en andere musea in Duitsland, in samenwerking met Kunstmuseum Den Haag. Met haar extreem kleurige schilderijen, houtgravures en werken in glas was Jacoba van Heemskerck (Den Haag, 1876 - Domburg 1923) een van de invloedrijkste modernisten binnen Nederland en Europa. In minder dan twee decennia creëerde ze een fascinerend oeuvre dat beweegt tussen figuratieve, sterk ritmische vormen naar organisch vloeibare abstracties. In deze catalogus komen naast de catalogus van de op de expositie getoonde werken ook haar invloed op de kunst, haar wording als kunstenares, de diverse werken die aan zeilboten werden gewijd en connecties met Der Sturm aan bod. Met voorwoord van directieuren van kunstinstellingen als het Kunstmuseum Den Haag en de Kunsthalle Bielefeld. Bevat ook een overzicht van alle exposities van Van Heemskerck.

Pierre Geelen, *De 'Mossel'-schoorsteen van Arnhemuiden. Ontstaans- en bouw-geschiedenis van een fabrieksschoorsteen uit 1941*. Speciale uitgave van Rookpluimen. Bulletin van de Stichting Fabrieksschoorstenen (STIF)

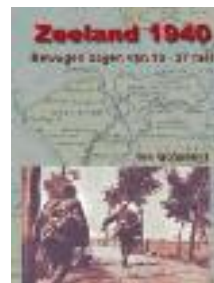
(Haarlem: Stichting Fabrieksschoorstenen, 2021) 16 pag.; ill., foto's, tek. De inmiddels in 2021 neergehaalde schoorsteen van

Vlaming's Mosselen Industrie in Arnhemuiden is een kopie van een schoorsteen van Philips in Eindhoven en onderwerp van deze speciale uitgave. De auteur gaat in op ontstaansgeschiedenis, bouw karakteristieken van de schoorsteen. Voorzien van een bijlage met tekeningen van de schoorsteen, het contract voor de bouw, de formele opdracht en tekening van het waterreservoir. Met korte bronnenweergave.

Piet Geljon, *Vier eeuwen op Walcheren. Kleine geschiedenis van een eenvoudige familie* (Vlissingen: Piet Geljon, 2021) 80 pag.; ill., foto's, krt., grav., tab.; ISBN 978-90-828313-7-5. In dit boek worden over een periode van vier

eeuwen de voorouders van de auteur beschreven. Jacob Guiljon vestigde zich in het begin van de zeventiende eeuw als immigrant uit de zuidelijke Nederlanden op het eiland. Hij werd landarbeider en veel van zijn nakomelingen bleven als zodanig werkzaam op het platteland. In 1896 vestigde de familie zich in Vlissingen. Na de oorlog verlieten de familieleden het eiland. In vier hoofdstukken beschouwt Guiljon de familie-geschiedenis in even zoveel eeuwen van 1616 tot heden. Daarbij worden ook de historische en kerkelijke omstandigheden van tijd en familie betrokken. Met nabeschuwing, noten- en illustratieverantwoording.

Ton Goossens, *Zeeland 1940. Bewogen dagen van 10-27 mei* (Middelburg: Ton Goossens, 2021) 496 pag.; ill., foto's, krt., plattegr., tab.; ISBN 978-90-80113206. Nadat Nederland op 14 mei 1940 capituleerde voor de Duitse

opmars vocht Zeeland nog door tot 27 mei. Dit boek beschrijft de hectische meidagen en de strijd die samen met Franse, Engelse en Belgische troepen werd geleverd tegen de Duitsers. In 32 hoofdstukken komen onder meer aan bod de mobilisatie, vluchtelingen, de aanval op Zeeland, de verdediging van de diverse stellingen en eilanden, de geneeskundige zorg, de luchtoorlog, krijgsgevangenen, oorlogsschade, verliezen en bezetting. De auteur baseert zich hierbij vooral op primair bronnenonderzoek. Bevat eindnoten, lijst van afkortingen en begrippen, een personen- en geografische index, bibliografie, geraadpleegde archivalia, interviews, fotoverantwoording en kaartmateriaal met overzichtssituaties.

Martin Hendriksma, *Aan zee. Een kroniek van de kust* (Amsterdam: de Geus, 2021) 354 pag.; ill., foto's, krt., tek., grav.; ISBN 978-904454131-1. De auteur schetst met vlotte pen, maar ook wel eens in de overtreffende trap, hoe aan de Nederlandse (en Vlaamse) kust een voortdurende bedreiging van het water heerst, maar dat deze kust tevens kon uitgroeien tot een favoriet oord van ontspan-

ning. Lotgevallen van kustbewoners en historische gebeurtenissen vormen een geheel van verhalen die zich over vijf-honderd jaar van Cadzand tot Rottumeroog uitstrekken. Zeeland komt daarbij nadrukkelijk aan bod. Zo is er aandacht voor kunstenaarskolonie

Domburg, de watersnoodramp, het verleden in de slavenhandel van Vlissingen en Middelburg, de oorlogsjaren, het Land van Hulst en stormvloed, de KLM-lijn op Haamstede en enkele mythes. Met literatuurlijst per hoofdstuk, fotoverantwoording en register op plaatsnaam.

Ard Hesselink (samenst.), *Tussen dam en dijk. De levens van Nell Bronger en Frits Lensvelt* (Bellingwolde: Specialty Book Productions, 2021) 312 pag.; ill.,

foto's, krt., tek., grav.; ISBN 978-90-90-9034227-6. Het echtpaar Bronger-Lensvelt maakte in de jaren 1908-1945 naam in de wereld van theater, kunstnijverheid, grafische- meubel- en lichtontwerp. Ze waren bevriend met divers andere kunstenaars en woonden zowel in Amsterdam als Veere. Daar woonden ze in het zogenaamde Dijkhuis, dat de Tweede Wereldoorlog niet zou overleven. Het boek bevat twee delen. Het eerste, kortste deel gaat over Nell Bronger. Na haar jeugd komen de jaren 1908-1935 aan bod, waarbij Warenar, N.V. het Tooneel en de Veerse en Amsterdamse jaren worden behandeld. Van Frits Lensvelt worden na zijn jeugd de jaren 1908-1945 behandeld. Hierin komen onder meer aan bod: Openluchtspelen; zijn werk als tekenaar, graficus, boekontwerper en schoonschrijver; decorontwerper en theaterman; het wonen en leven in het Dijkhuis te Veere; zijn werk als binnenhuisarchitect, meubelontwerper en lichtarchitect; opdrachtgever Aad en Gonnie van de Have; zijn latere werkzaamheden en ten slotte de oorlogsjaren en zijn laatste levensjaar. Bevat registers op beeldmateriaal, tekstversiers en tekstcitaten, personen en zaken.

Aad de Klerk, *Historische atlas van Zeeland. Stad en dorp, land en water in vier eeuwen cartografie* (Zwolle: WBOOKS, 2021) 128 pag.; ill., krt., plattegr.; ISBN 978-94-6258435-8. Uitgave in samenwerking met Zeeuws

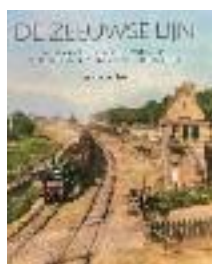
Archief en Erfgoed Zeeland van een herziene versie die in 2015 als *De oude kaarten van Zeeland* verscheen. Meer dan welk ander Nederlands gewest ook is de kaart van Zeeland in de afgelopen éénnentwintig eeuwen veranderd. 49 oude kaarten, waarvan de meeste in kleur en met begeleidende

teksten, brengen de lezer dicht bij het landschap van toen en nu. De kaarten tonen de omgang met het water, de wijze waarop stad en dorp werden ontwikkeld en laten landschapselementen als burgen, forten, polders, boerderijen en buitenplaatsen zien. Zowel inhoudsopgave als schutblad geven een overzicht van de geografische locatie van alle kaarten van 1542 tot 1949. Elke kaart is fraai en groot afgedrukt, voorzien van detailopnames, een overzichtskaartje van de locatie en een kort colofon van de uitgave en herkomst van de kaart, gebruikte literatuur en bevat een begeleidend schrijven van de auteur, die zelf historisch geograaf is.

Frans Kopmels, *In de oorlog in Vlissingen. Mijn ervaringen tijdens de bezetting* (Middelburg: Dook Kopmels, 2021) 92 pag. Ill., foto's, krt., tek. Frans Kopmels (Vlissingen 1913-1981) werd opgeroepen om in Duitsland te gaan

werken, maar wilde dat niet. Via zijn verloofde Sjaan kon hij bij de brandweer in dienst komen en zo de dans ontspringen; hij werd onmisbaar voor de gemeente Vlissingen. Bij de brandweer trof hij zijn ploegcommandant Hazelhoff en anderen die ook niet wilden meewerken met de bezetter. Frans zette zijn herinneringen later op papier, waardoor we kunnen lezen over sabotage, brandstichting, diefstal van konijnen en veel meer. Frans zelf leidde bij de landing van de geallieerden op 1 november 1944 de militairen naar hun bestemming. De aantekeningen van Kopmels zijn door zoon Dook ondergebracht in 39 korte hoofdstukjes en 4 bijlagen met een toelichting daarop.

Jan van der Male, *De Zeeuwse lijn. De spoorweg tussen Roosendaal en Vlissingen en de daarop aansluitende lijnen* ('s-Hertogenbosch: Uitgeverij Uquilair B.V., 2021) 256 pag.; ill., foto's, krt.,

tek., grav.; ISBN 978-90-8300033-6-8. De Zeeuwse lijn is de aanduiding voor de spoorwegverbinding Roosendaal-Vlissingen. Ook de zijlijnen op Zuid-Beveland komen daarbij aan bod. Na de opening van het traject in 1873 zet de auteur de ontwikkelingen in de daaropvolgende 140 jaar uiteen. Dat gebeurt in acht hoofdstukken, waarbij eerst de pogingen voor de totstandkoming van een Zeeuwse lijn aan bod komen in de periode 1840-1860. Daarna volgen bijdragen over de aanleg en ingebruikname (1860-1873) en een chronologische reeks hoofdstukken over de periodes 1873-1914, 1914-1940, 1940-1953, 1953-1992 en 1992-2020. In de hoofdstukken komen naast reizigers- en goederenvervoer ook zaken als internationale ontwikkelingen en projecten aan de orde. Thematische onderwerpen, zoals de suikerbiëtencampagne en het vervoer van Koninklijke Maatschappij de Schelde, komen verspreid aan de orde. Ook de bouw- en ontwikkelingsgeschiedenis

van alle stations op de route worden kort besproken in bijlage 1. In bijlage 2 is een overzicht opgenomen van de stationering van locomotievendepots in Goes en Vlissingen van 1921 tot 1948. Verder is er een overzicht van geraadpleegde bronnen en zijn er eindnoten. Bevat geen index.

Henk Mulder, *Koor op koers. Het Scheldeloodsenkoor een halve eeuw zingend de wereld rond* (Vlissingen: Den Boer|De Ruiter, 2021) 184 pag.; ill., foto's, tek.; ISBN 978-90-79875-96-2.

Uitgave ter gelegenheid van het 50-jarige jubileum van het Scheldeloodsenkoor. Erevoorzitter Albert Veldkamp mocht het jubileum van het koor, dat hij zelf in 1971 hielp oprichten, niet meer meemaken. Met voorwoord van de commandeur der Koninklijke Marine en de voorzitter van de Regionale Loodsencorporatie Scheldedemonen. Na een introductie over het eerste shantykoor van Nederland volgen aan de hand van evenzovele voorzitters en hun bestuurlijke periode zes hoofdstukken over het tijdvak 1971 - heden. Het achtste hoofdstuk bevat het repertoire en de bladmuziek en teksten van de meest favoriete shanties van het koor. Het negende hoofdstuk bevat een tijdlijn waarop alle belangrijke gebeurtenissen rondom het koor chronologisch zijn vermeld. Het Scheldeloodsenkoor maakte in de vijftig jaar van zijn bestaan vele lp's, cd's en dvd's. Een hoogtepunt was het optreden bij de opening van Sail Amsterdam in 1995 en concertreizen naar Rusland, de VS en Australië.

Dennis van Nieuwenhuijzen, *De Werken aan de Westerschelde. De vesting en kustbatterij van Terneuzen en het Fort Ellewoutsdijk in de periode 1833-1920* (Leeuwarden: Atlas van de oorlog B.V., 2020) 64 pag.; ill., foto's, krt., tek. Beide

verdedigingsstellingen vormden lange tijd de defensie van de Westerschelde en worden van oprichting tot opheffing beschreven. Modernisering van de oorlogsvoering en de politieke discussie over voortbestaan van het verdedigingswerk eisten hun tol op het gebied van verdedigbaarheid. In vier hoofdstukken wordt ingegaan op de toegang tot Antwerpen en Gent over de Westerschelde, het ontstaan van de verdedigingslinie tussen 1831 en 1850, de uitbreiding en vraag om opheffing daarvan tussen 1850-1874, het debat tussen militaire en politieke belangen tussen 1880-1910 en het einde van de verdedigingsstelling in de periode 1910-1920. De drie bijlagen bevatten de vestigingswet van 1874, een lijst van ingenieurs die aan de verdedigingswerken werkten en een lijst met inspecties en oefeningen aan de vestingwerken in de periode 1885-1915. Bevat een glossarium met vakterminologie en een beknopt noten-apparaat en bronnenoverzicht.

Hans Sakkers, i.s.m. Anne-Marie Vermazen en Martha Wedts de Swart, met bijdr. van Hans Housterman, Wim en Ineke Midavaine, *In het spoor van de Slag om de Schelde. Stille getuigen en verborgen*

verhalen over de geallieerde opmars langs de Walcherse kust tijdens operatie Infatuate II (1944) (Bergschenhoek: Marberg Media, 2021) 144 pag.; ill., foto's, krt., plattegr., tek.; ISBN 978-90-8301722-8. Deze wandelgids bevat negen wandelingen. Het eerste deel omvat drie wandelingen van Westkapelle naar Zoutelande, vandaar naar Dishoek en vervolgens naar het Nollekat bij Vlissingen. Het tweede deel omvat vijf routes tussen Westkapelle en Vrouwenpolder. Per wandeling is een kaartje opgenomen en is er een lijst toegevoegd waarop alle door oorlogsgeweld omgekomen personen vermeld staan. Buiten de routes om is er een bespreking van de Slag om de Schelde en een nabeschuiving.

M. Sinke, *Oostdijk en omgeving in woord en beeld* (Krabbendijke: Drukkerij Van Velzen, 2020) 176 pag.; ill., foto's; ISBN 978-90-70697-59-4. Boek over Oostdijk, de kleinste kern van de gemeente Reimers-

waal, en haar bewoners. Strekkenners Rinus Sinke vertelt de lezer in tientallen korte hoofdstukjes over leven en werken in het kleine agrarische dorp. Naast de families is daarbij aandacht voor bedrijven, winkels, de school, boerderijen en verenigingsleven. De vele foto's werden verzorgd door Sjaak van Loo. Met fotoverantwoording en een inleiding door burgemeester José van Egmond.

TIJDSCHRIFTEN

Bulletin Stichting Oude Zeeuwse Kerken 84 (1 april 2021) 1-24.
G.J. Lepoeter, 'Een brandend kerkgebouw, schrikbeeld van de eerste orde'; Leo Hollestelle, 'Het Bulletin voor iedereen beschikbaar'; 'In memoriam Frans Rothuizen (1935-2021)'; Huib Uil, 'Kerkgebouwen. 88 inspirerende voorbeelden van nieuw gebruik - van appartement tot zorgcomplex'; Kees de Jonge, 'Restauratie van de Sint Barbarakapel c.q. Gasthuiskerk in Middelburg'.

Zeeland. Tijdschrift van het Koninklijk Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen 30/2 (2021) p. 45-92.
Bas Chamuleau, 'Dijkenonderzoek Zeeland'; Marc Buisse, 'Veenplaggendijken op de linker Schelde-oever nabij de Hertogin Hedwige-polder'; Adrie de Kraker, 'De organisatie van het dijkwerk in de vijftiende eeuw in Noord-Vlaanderen'; Anton van Haperen, 'het groene netwerk van de dijken en bermen in Zeeland'.

Nehalennia. Archeologie, cultuurhistorie, streektaal en volkscultuur van Zeeland en Goeree-Overflakkee 211 (2021) 1-40.

Bas Oele, 'Kapelle, een dorp op Zuid-Beveland'; Jaco Simons, 'Hof Cranestein (deel 2)'; Jan Midavaine, 'Mummie Gries krijgt een staartje'; Gerard van de Velde, 'De vleesvoorziening in de Tweede Wereldoorlog'; Joop van Bremen, 'Zingen in het Zeeuws (deel 4)'; Veronique De Tier, 'Zeeuws-Vlaamse kaarten op de computer'; Paul Heerschap, 'In gesprek met Jan Grinwis, molenmaker'.

HEEM- EN OUDHEIDKUNDIGE BLADEN

Heemkundekring 'Philippuslandt'
Cronique van den Lande van Philippuslandt, maart 2021

Peter Quist, 'Uit het leven van een Fliplandse jager - deel 1'; Jaap Beneder, 'MAC Sint-

Philipsland organiseerde 35 jaar lang oriëntatieritten'; Piet den Ouden m.m.v. Jan Walpot e.a., 'De historie van 35 jaar frietwagens in Flipland'; Fons Vlegghels, 'Weer een 'Zoekplaatje...'; Memoires van mevr. M.M. Vermeij-Filius, aflevering 7, 'Hoe beducht Flipland vroeger was voor 'Oosje Pik''; Henk de Graaf, Bram Verwijs en Fred van den Kieboom, 'Oude waterkelders aangetroffen aan de Voorstraat'; Henry Rijstenbil, 'Voor u gelezen: 'We kwamen op diep water''; Henry Rijstenbil, 'Naamgelijkenis: Philip Island, eiland aan de zuidkust van Australië'; Henry Rijstenbil, 'Opkomst en ondergang van "t ouwe Flupland"'; Adrie Verkerke, 'Oorlogsherinneringen, eerst in gedachten, nu op papier'; 'Epidemieën zijn van alle eeuwen'; 'Bodemvondst van het schor in de Polder uit de periode 1725-1775'; Prienke van Hoeve, 'Tentoonstelling 75 jaar 'Eendrachtbode''; Fred van den Kieboom, 'Hofstede het Oude Baken, villa Vredeburg, arbeiderswoningen en meestoof'.

Vereniging Stad en Lande van Schouwen-Duiveland

Stad & Lande, 2021, 2

Rian van Damme, 'Netversterking Schouwen-Duiveland en de bouw van een hoogspanningsstation'; Marinus van Dijke, 'Meten Weten Handelen. Een gesprek met Leo Adriaanse, senior adviseur waterbeheer, werkzaam bij Rijkswaterstaat Zee en Delta'; Chiel Jacobusse, 'De Zeeuwse natuur en het klimaat'; Aad Smaal, 'Is klimaatverandering zichtbaar in de Oosterschelde?'; Huib Uil, 'De Zuidwellebrug te Zierikzee'; Rinus van Langeraad KAZn, 'Kwaed in d'aerpels'; Jeroen Padmos, 'Waer is dat noe?'; Jeroen Padmos, 'Winactie: de Historische atlas van Zeeland'; Marinus van Dijke, 'Herinneren, leren en vooruitkijken. Een gesprek met Siemco Louwerse, directeur van het Watersnoodmuseum in Ouwerkerk'.

Wie zegt wat waar?

Regionale taal in Nederland en Vlaanderen

Eind juni verscheen bij Onze Taal een boek over taalvariatie in Nederland en Vlaanderen. Natuurlijk staat er ook iets over het Zeeuws in en over Zeeuwse woorden. Het boekje verdeelt Nederland en Vlaanderen in zes dialectregio's. Het Zeeuws wordt in twee van die zes hoofdstukken behandeld: als onderdeel van de zuidwestelijke dialecten en als overgang tussen het Hollands en het Vlaams. In het boek staan ook 16 woordkaarten van begrippen die we nu nog steeds kennen en gebruiken, ook al zijn de woorden ervoor soms al op hun retour. De *stramiene* voor vergiet bijvoorbeeld, of *kankerbloem* voor klapproos, een woord dat een stille dood sterft. Maar ook de woorden voor de fricandel, het condoom of de regenworm zijn op kaart gezet. In het boek vind je ook nuttige informatie over streektaal-instituten en handige dialectwebsites. Het boek is bedoeld voor een breed publiek.

Het is te koop in de webwinkel van Onze Taal: onzetaalwebwinkel.nl/homepage-uitgelicht/wie-zegt-wat-waar.

Heemkundige Kring Walcheren

De Wete, 2021, 2

Fred van der Kraaij, 'Alleskunstenaar: Wim Abeleven, een Kampenaar in Zeeland (1)'; Aad de Klerk, 'Middelburg krijgt kleur. De kaart van Middelburg door Pieter Bast (1594) - nu in kleur'; Wilbert Dingemanse, '"Geen pic-nic-doel". De begraafplaats van Hoogelande'; P.S.C. Schroevers-Jakobsen, 'Inspanveiling. Openbare verkoop van landbouw- machines en vee'; Dolph Boddaert, 'Oude rechten. De heerlijkheid Grijskerke en Poppendamme'; Leo Faasse, '*Walcherse Weelde*. Huwelijksaandenken'.

Polderhuis Westkapelle

Polderhuisblad. Wasschappels Magazine, april 2021

Piet Minderhoud en Jan Kaland, 'Langs het tuinpad van mijn vader (7)'; Wim Dieleman aan het woord; Jan Zwemer, 'Een wel-bespraakte Westkappelaar'.

Heemkundekring

West-Zeeuws-Vlaanderen

Tijdschrift, 2021, 2

Johan Provoost, 'Groede verliest weer een stukje historiel!'; 'In memoriam: Bram de Keuninck, Nieuwvliet 1949-Brugge 2021'; Piet Jansen, 'Retranchement 1942-Breskens 2021'; Willem K. van Vliet, 'Jeugddorp Heden: een ideaal werd werkelijkheid'; Harold van Damme, 'Zeeuws-Vlaanderen, maar een deel van Nederland? (slotzin Zeeuws-Vlaams volkslied, 1919)'; Marja A.C. de Groot, '"Ik heb maar vijf pokken gehad en die stonden op mijn hoofd, maar ik was toch braaf ziek...". Over pandemieën vroeger en nu'.

Oudheidkundige kring 'De Vier Ambachten'

Bulletin, 2021, 2

Marc Buise, 'Martinus Geerts, een verdienstelijk en strijdbaar man'; Marc Buise, 'Begraafplaats Burchtlaan Axel (1)'; Jan van Loo, 'Waar is de kroniek van Jacob de Hondt?'; George Steijaert, 'Poonhaven'; Marc Buise, 'De Zwartenhoekse Zeesluis kan er weer tegen (1)'.

Meldpunt Erfgoed Zeeland

Via het Meldpunt kun je een melding doen over gebouwd, landschappelijk en archeologisch erfgoed in Zeeland. Het kan gaan over een archeologische vondst of over bedreigd, ondergewaardeerd of onbekend gebouwd of landschappelijk erfgoed. Alle meldingen worden besproken in Netwerk Erfgoedorganisaties. Een archeologische vondst blijft je eigendom, maar moet soms beschikbaar blijven voor nadere bestudering. Dit zal dan gedaan worden door een van de archeologen van Erfgoed Zeeland.

Meer informatie? Kijk op erfgoedzeeland.nl/meldpunt.

Zierikzee, 'Als grijze wachter onzer stad...', 1930 | ZB, Beeldbank Zeeland, affiche 16638.

UITGELICHT

In *De Wete* schrijft Fred van der Kraaij over de 'Alleskunstenaar Wim Abeleven, een Kampenaar in Zeeland (1)'. Wim Abeleven is in 1903 in Kampen geboren en gaat op zestienjarige leeftijd in Harlingen naar de zeevaartschool. Na een korte zeemanscarrière richt hij zich op de beeldende kunst en gaat in 1928 in Den Bosch een opleiding aan de kunstnijverheidsschool volgen. In datzelfde jaar neemt hij deel aan een expositie in Goes, waar zijn ouders wonen. In Zeeland trekt Wim Abeleven al gauw de aandacht door zijn artistieke talent. Hij gaat affiches maken voor de promotie van het toerisme, zoals die voor de VVV in Zierikzee, die meteen opvallen en in de *Goessche Courant* wordt hij al spoedig een 'Zeeuwse' kunstenaar genoemd.

In 1930 trouwt Wim Abeleven met Wil Labberton, die heel belangrijk voor zijn kunstenaarsloopbaan wordt. Het echtpaar woont in een statig pand in Groot-Abeele. In 1950 verhuizen ze naar Veere, waar ze zich definitief vestigen. Wim Abeleven voelt kennelijk veel sympathie voor het koningshuis, want

belangeloos maakt hij in 1930 aanplakbiljetten voor de Oranjefeesten in Middelburg. Maar zijn werk omvat ook heel veel andere kunstuitingen. Zo schrijft een recensent in de *Middelburgsche Courant* van 3 juli 1930: 'Abeleven brandschildert, styleert gemeentewapens, maakt lampekappen en heele schemerlampen, figuurzaagt en ontwerpt rooktafeltjes en handwerk-kastjes, maakt oude stallantaarns tot schone voorwerpjes van binnenhuis-kunst, teveel om op te noemen'.

Ook buiten Zeeland krijgt Abeleven bekendheid. In 1932 ontwerpt hij voor het in die tijd grootste flatgebouw in Den Haag een gebrandschilderde zeelag - rond 1600 gevoerd tussen Spaanse oorlogsschepen en Hollandse Oost-Indiëvaarders - die veel bewondering oproept. Voor het vijfendertigjarige regeringsjubileum van koningin Wilhelmina ontwerpt en maakt hij het Nationaal Wandbord, waarop het Schip van Staat is afgebeeld met de koninklijke standaard in top. Ook is Wim Abeleven met een paneel over de historische en economische ontwikkeling van de haven van Vlissingen present op de Wereldtentoonstelling in Brussel in 1935.

Het pareltje uit mijn museum

De prikklok

Bert Zandvoort, de conservator van het Industrieel Museum Zeeland in Sas van Gent, heeft veel pareltjes in het museum. Een bijzondere collectie is de verzameling prikklokken. Het gaat om vijftientig mechanische prikklokken van eind negentiende eeuw en begin twintigste eeuw en vijftien elektrische klokken van halverwege de twintigste eeuw.

De afdeling Geschiedenis der Techniek van het Koninklijk Instituut Van Ingenieurs (KIVI) heeft voor deze collectie aan het museum de Willem Wolff prijs toegekend. De prijs is als ondersteuning en aanmoediging van musea op het terrein van de techniekgeschiedenis en wordt in september van dit jaar uitgereikt.

Entree Heinekenkantoor Amsterdam 1945 met portiersloge portier en prikklok.

Twee draagbare controleklokken uit circa 1880 en 1920 met locatiesleutels. Gebruikt door nachtwakers om hun rondes te registreren. Nu te zien in de expositie Prikklokken in het Industrieel Museum Zeeland in Sas van Gent.

Controleklok

De prikklok of controleklok vindt zijn oorsprong in de negentiende eeuw, in eerste instantie als controleklok voor nachtwakers. Om te kunnen aantonen dat de nachtwaker zijn rondes liep moest deze op gezette tijden en plaatsen dat registreren door met een genummerde sleutel een afdruk te maken op een papierstrook in zijn draagbare controleklok.

Met de opkomst van de industriële revolutie en het concentreren van de arbeid in grote fabrieken werden rond 1880 de eerste arbeiderscontroleklokken ontwikkeld. De eerste apparaten werkten met genummerde sleutels, waarbij elke arbeider een eigen sleutel had. Door zijn sleutel in de klok te steken en aan een knop te draaien werd zijn nummer en de tijd op een papierstrook afgedrukt.

Radiaalklok

Een volgende ontwikkeling is de radiaalklok. Op een grote ring staan nummers van 1 tot maximaal 250. Door de hendel naar zijn mannummer te draaien en vervolgens in te drukken, ontstaat een afdruk op een papierstrook met het nummer en de tijd.

Andere modellen hebben een papierstrook met de tijd waarop de gebruiker zijn naam kan vermelden.

De volgende stap is het gebruik van kaarten op naam. De tijd wordt afgedrukt door de kaart in een gleuf te steken, of zoals bij één model, door een inkeping in de kaart te knippen.

Uiteindelijk zijn alle controleklokken gebaseerd op de persoonlijke tijdkaart. Deze kaart wordt meestal in een in- en uitbak gestoken, zodat de administratie in een oogopslag kan zien wie er op het werk aanwezig zijn.

De grote houten controleklokken hebben het volgehouden tot in de jaren zeventig van de vorige eeuw. Vooral vanwege de robuustheid en betrouwbaarheid. Toch werden ze vervangen door elektrische klokken, die nu op hun beurt het veld moeten ruimen als gevolg van de digitalisering.

Ben jij ook zo'n trotse museumvrijwilliger en wil jij ook een pareltje uit jouw museum delen?

Neem dan contact met ons op.

MOnuMENTaal

Radiaal- of hevelklok van Bürk-Bundy uit circa 1900 |
collectie Industrieel Museum Zeeland.

